

Kuvitettua kritiikkiä

Kriittinen kuva Isänmaallisesta kansanliikkeestä Oki Räisäsen pilapiirroksissa *Helsingin Sanomissa* vuosina 1932 ja 1938

Poliittisen historian
kandidaatintutkielma

Laatija:
Annele Salokannel

11.4.2024
Turku

Kandidaatintutkielma

Oppiaine: Poliittinen historia

Tekijä: Annele Salokannel

Otsikko: Kuvitettua kritiikkiä – kriittinen kuva Isänmaallisesta kansanliikkeestä Oki Räisäsen pilapiirroksissa *Helsingin Sanomille* 1932 ja 1938

Sivumäärä: 55 sivua

Päivämäärä: 11.4.2024

Tutkielman aiheena on Oki Räisäsen *Helsingin Sanomissa* vuosina 1932 ja 1938 julkaistut pilapiirroksiset kuvateksteineen, ja niissä esiintyvä kritiikki Isänmaallista kansanliikettä (IKL) kohtaan. Tutkielma selvittää, miten Isänmaallista kansanliikettä arvosteltiin *Päivän piirroiksi* kutsutuissa pilapiirroksissa ja minkälaisina sen poliitikot ja äänenkannattajalehdet esitetään. Tarkasteltu primääriaineisto koostuu noin 150 piirroksista, joissa esiintyy IKL:n edustajia tai muita viittauksia puolueeseen.

Oki Räisäsen pilapiirroksiset tuovat esille Isänmaallisen kansanliikkeen piirteitä, jotka aikalaisissa herättivät arvostelua. IKL edustajineen kuvataan piirroksissa niin ideologialtaan kuin toiminnaltaankin radikaalina, kiihkeänä ja muista ajan puolueista poikkeavana. *Päivän piirrot* kyseenalaistavat puolueen arvovallan tuomalla esille puolueen kohtaamia vaikeuksia ja toiminnan virhearviointoja. Piirroksiset kyseenalaistavat samalla puolueen toiminnan hyväksyttävyyden.

Päivän piirrot kommentoivat tiiviisti ajankohtaisia tapahtumia ja poliittisia toimijoita puoluekannasta riippumatta. Suhtautumisessaan IKL:ään pilapiirroksiset asettuvat osaksi ajan sisäpolitiikkaa hallinnutta laillisuusrintamaa, joka halusi puolustaa kansanvaltaista järjestelmää sitä uhkaavilta tekijöiltä. Räisäsen piirroksissa on monia pilapiirroksille tyypillisiä piirteitä ja kritiikkiä IKL:ää kohtaan esitetään erityisesti piikittelevän huumorin keinoin.

Avainsanat: Oki Räisänen, pilapiirros, poliittinen satiiri, Isänmaallinen kansanliike, 1930-luku

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimuskysymykset ja aineiston esittely	4
1.2	Päivän piirtojen syntykonteksti ja piirtäjä kuvien takana	5
1.3	Pilapiirroukset tutkimuksen kohteena	8
2	Uusi liike – vanha suunta	12
2.1	Rimpuillen vapauteen – Mäntsälän kapinan vangitut johtajat	12
2.2	Uuden liikkeen suuret luulot itsestään	15
3	IKL:n sopeutumisvaikeudet vallitsevaan järjestelmään	22
3.1	”Pelastus on ainoastaan IKL:ssä” – irti parlamentarisuudesta ja puoluejärjestelmästä	22
3.2	Oppositio suuntaa vailla	27
3.3	Lain ja hyvien tapojen vastainen puolue	32
4	Oki Räisäsen suosikkihahmot	41
4.1	IKL:n kiivaat poliitikot ja äänenkannattajalehdet	41
4.2	IKL:n kotimaiset kilpailijat ja ulkomaiset esikuvat	45
5	Johtopäätökset – Poliitiikan räyhähenki, joka ajautui lopulta umpikujaan	53
	Lähteet	56

1 Johdanto

1.1 Tutkimuskysymykset ja aineiston esittely

Kandidaatintutkielmani alkuperäisaineistona on piirtäjä Oki Räisäsen (1886–1950)¹ poliittiset pilakuvat, vuosina 1932 ja 1938 *Helsingin Sanomissa* julkaistut *Päivän piirrot*, sekä kuvien yhteydessä ilmestyneet kuvatestit. Räisäsen kääntää *Päivän piirroissaan* politiikasta ja päivänpolttavista, ajoittain vakavistakin aiheista koomisia ja yleisölle helpommin lähestyttäviä. Samalla piirrokset tuovat esiin Suomen poliittisen kentän toimijoiden epäjohtonmukaisuuksia ja keskinäisiä kiistan aiheita. *Päivän piirroissa* käsitellään niin eri toimijoiden välistä yhteistyötä kuin mielialojen ja suhteiden jatkuvaa muutostakin.

Räisäsen parodioi piirroksissaan puoluekentän toimijoita ja puolueiden äänenkannattajia laidasta laitaan, mutta huomattavan paljon palstatilaa saavat 1930-luvun suomalaisen äärioikeiston edustajat: lapuanliike ja sen perinnön jatkajaksi perustettu Isänmaallinen kansanliike (IKL). Tutkielmani tavoitteena onkin selvittää, millä keinoin ja mistä asioista äärioikeistolaista IKL:ää kritisoitiin sekä minkälaisina puolue, sen äänenkannattajat pakinoitsijoineen ja yksittäiset poliitikot esitettiin. Muita tutkimuskysymyksiä ovat, minkälaisena IKL:n toiminta ja suhteet muihin tahoihin näyttäytyivät sekä miten ajankohtaiset tapahtumat kuvattiin Räisäsen piirroksissa.

Aihe on tutkimisen arvoinen, sillä Räisäsestä itsestään tai hänen tuotoksistaan ei ole paljoakaan kirjoitettu tai tehty opinnäytetöitä. Räisäsen oli ensimmäisiä merkittäviä pitkän linjan pilapiirtäjiä, joka omilla töillään vakiinnutti päivittäisen pilakuvan aseman *Helsingin Sanomissa*.² Hänen seuraajansa Kari Suomalainen onkin jo paljon tunnetumpi ja tutkitumpi. Äärioikeisto näkökulmana on perusteltu, sillä sen lisäksi, että se oli yksi Räisäsen piirrosten keskeisimpiä aiheita, oli äärioikeiston asema hyvin merkittävä tekijä Suomen sisäpolitiikassa 1930-luvulla. Äärioikeiston asemaa ja toimintaa 30-luvulla on myöhemmässä tutkimuksessa käsitelty paljon, mutta ei vielä tästä näkökulmasta.

Oki Räisäsen pilapiirroksia julkaistiin *Helsingin Sanomissa* lähes päivittäin vuosina 1932–1950, mutta tässä tutkielmassa keskityn vuosina 1932 ja 1938 julkaistuihin piirroksiin ja niitä selittäneisiin kuvatesteihin. Alkuvuodesta 1932 oli Mäntsälän kapina ja vaikka Räisäsen piirrokset alkoivat ilmestyä *Helsingin Sanomissa* vasta lokakuusta eteenpäin, on niissä useita

¹ Ridanpää 2024.

² Ylönen 2001a, 168, 170.

viittauksia lapualaisliikkeeseen ja Mäntsälän henkeen. Vuonna 1938 oli puolestaan vireillä ensimmäinen yritys kieltää IKL:n toiminta, mikä nousee esille myös Räisäsen piirroksissa.

Olen kerännyt kuva-aineistoni Merkin sähköisestä arkistosta (ent. Päivälehdien arkisto) Oki Räisäsen piirrustuskokoelmasta. *Päivän piirtoja*, joissa viitataan IKL:n tai muuhun äärioikeistolaisuuteen, on vuosilta 1932 ja 1938 noin 150 kappaletta, jotka olen poiminut lähitarkasteluun. Tarkastelun kohteeksi ovat valikoituneet kuvat, joissa esiintyy lapuanliikkeen tai IKL:n toimijoita tai jos heihin tai heidän toimintaansa on muuten viitattu. Olen luokitellut kuvat aihealueittain ja tämä jaottelu on toiminut pohjana opinnäytteeni dispositiolle. Kaikkiin tarkastelemiini piirroksiin on tämän laajuudessa työssä mahdotonta viitata, joten nostan piirroksista vain osan tarkemmin esille. Pysin esimerkkien kautta rakentamaan kuvan siitä, minkälaisena IKL *Päivän piirroissa* kuvataan ja miten puolueen toimintaa arvostellaan. Piirroksien kuvatekstit olen kerännyt Kansalliskirjaston nettiarkistoon digitoiduista *Helsingin Sanomista*.

Tutkielmani tukena hyödynnän tutkimuskirjallisuutta suomalaisesta 1930-luvun äärioikeistosta piirrosten tulkinnan apuna ja taustoittaakseni piirrosten kuvaamia tapahtumia, henkilöitä ja ilmiöitä. Erityisesti Mikko Uolan teos *Sinimusta veljeskunta* ja hänen artikkelinsa *Parlamentaarisen demokratian haastajat 1920- ja 1930-luvuilla* eduskunnan historian kokoomateoksessa ovat olleet IKL:n toiminnan ja ajan poliittisen ilmapiirin taustoittamisen kannalta arvokkaita. Kuvaa IKL:stä laajennan Oula Silvennoisen, Marko Tikan ja Aapo Roseliuksen teoksella *Suomalaiset fasistit: mustan sarastuksen airuet*. Ajankuvaa ja piirrosten hahmoja täydennän *Suomen lehdistön historia* -teossarjan osilla 2, 5 ja 7. Itse piirrosten tekijän taustoja avaavan Janne Ridanpään Oki Räisäsestä kertovan käsikirjoituksen ja näyttelyjulkaisuun kuuluvan artikkelin kautta. Suomalaisten pilapiirrosten perinnettä taustoitan Marja Ylösen tekemän tutkimuksen avulla. Kari Suomalaista käsittelevän Jukka Rastaan artikkelin avulla pyrin sijoittamaan oman opinnäytetyöni suhteessa aiempaan samankaltaisista aiheista tehtyyn tutkimukseen.

1.2 Päivän piirtojen syntykonteksti ja piirtäjä kuvien takana

Ideologinen ristiveto kuohutti Eurooppaa ja suomalaista yhteiskuntaa ensimmäisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä. Euroopan nuoret tasavallat keikkuivat demokratian ja diktatuurin välillä eikä Suomi ollut maanosansa poikkeus, sillä kansanvaltainen hallitusmuoto oli täälläkin uhattuna sekä oikealta että vasemmalta. Suomessa vuoden 1918 veriset tapahtumat olivat tuoreessa muistissa ja itäinen naapuri, entinen emämaa,

langetti oman varjonsa Suomen sisäpolitiikkaan. Kommunistien vankka kannatus ja julkinen toiminta 1920-luvulla herättivät aitoa pelkoa talonpoikaisissa ja porvarillisissa piireissä.³ Demokraattisen valtion kyky pitää yhteiskunnasta huolta asetettiin kyseenalaiseksi ja moni kaipasi vahvaa johtajuutta nuoren kansakunnan turvaksi.⁴ Näihin pelkoihin ja tuntoihin nousivat vastaamaan 1920-luvun lopulla ja 1930-luvulla lapuanliike ja sen seuraaja Isänmaallinen kansanliike.

Lapuanliike alkoi talonpoikaisena kansanliikkeenä, jonka pääasiallisena tavoitteena oli kieltää kommunistien toiminta Suomessa ja sitä kautta turvata kansakunnan itsenäisyys. Kansalaisten lisäksi monet keskustan ja oikeiston poliitikot suhtautuivat myönteisesti lapuanliikkeen tavoitteisiin. Liikehdintä alkoi kuitenkin saada yhä rajumpia toteutusmuotoja ja lisääntynyt ulkoparlamentaarinen painostus heikensi niin kansalaisten kuin poliitikkojenkin tukea lapuanliikkeelle. Painostus jatkui liikkeen tavoitteiden saavuttamisesta ja kommunistien toiminnan kieltämisestä huolimatta, minkä vuoksi liike menetti valtaosan kannatuksestaan. Lopullinen isku lapuanliikkeen toiminnalle oli Mäntsälän kapina keväällä 1932.⁵

Isänmaallinen kansanliike perustettiin Mäntsälän kapinan jälkeen jatkamaan lapuanliikkeen perintöä. IKL kehittyi kuitenkin edeltäjästään jokseenkin erilaiseksi poliittiseksi vallankäyttäjäksi. Toisin kuin lapuanliikkeestä, IKL:stä kehittyi parlamentaarinen puolue, joka istui eduskunnassa vuosina 1933–1944. Liikkeestä kehittyi myös edeltäjänsä akateemisempi järjestö. Eduskuntapuolueen asemastaan huolimatta IKL halusi haastaa vallitsevan parlamentaarisen järjestelmän, jota se piti heikkona ja toimimattomana. Vaikka puolue ei ollut yhtä uhkaava kuin edeltäjänsä, ja se pidättäytyi toiminnassaan laillisissa keinoissa, IKL:ään ja sen aatepohjaan suhtauduttiin muissa eduskuntapuolueissa varauksellisesti. Luonteeltaan äänekkästä, näkyvää ja aggressiivista puoluetta poliitikkoineen karsastettiin, ja puolue koettiin uhaksi demokratialle. Oikeistoradikalismien nousu muualla Euroopassa vahvisti tätä uhkakuvaa ja lisäsi huolta Suomen tulevaisuudesta.⁶ Oki Räisäsen pilapiirroksot *Helsingin Sanomissa* asettuvat osaksi tätä IKL:ää ja oikeistoradikalismia vastustanutta linjaa ja tarjoavat oman näkemyksensä siitä, mikä IKL:n toiminnassa oli pielessä.

³ Uola 2006, 190–192.

⁴ Silvennoinen et al. 2016, 209; Uola 2006, 191–192, 194, 196.

⁵ Uola 2006, 190–191, 220, 240, 247.

⁶ Silvennoinen et al. 2016, 235, 243; Uola 2006, 247–249, 251–253, 258.

Piirtäjä itse eli Oskari ”Oki” Räisänen syntyi huhtikuussa 1886 Iisalmissa. Räisänen isä oli ammatiltaan kelloseppä ja viisilapsinen perhe kuului kaupunkiporvaristoon.

Aatemaailmaltaan koti oli ilmeisen vapaamielinen ja molemmat vanhemmat olivat kiinnostuneita yhteiskunnallisista asioista. Vaikka Räisänen opinnot Taideyhdistyksen piirustuskoulussa Ateneumissa vuosina 1904–1907 veivät nuoren taiteilijan Helsinkiin, jonne hän myöhemmin perusti perheensäkin, jäi Räisänen sydän kotiseudulle Savoan. Minkään puolueen jäsenkirjaa ei hänellä tiettävästi ollut ja hän teki töitä useammille eri lehdille puoluekannasta riippumatta. Hänen tuotoksiaan julkaistiin niin työväestön huumorilehdissä kuin suojeluskuntalaisessa *Hakkapeliitassa* ja kokoomuslaisessa *Karjalassa*. Poliitiikan ja yhteiskunnallisten asioiden kommentoinnin ohella savolaishuumori oli Räisänen lempiaihe. Hän piirsi kotiseutunsa lupsakoita ukkoja ja akkoja, kirjoitti juttuja yläsavolaisella murteellaan ja julkaisi sota-aikana näistä aiheista kaksi kirjaakin.⁷

Vuonna 1929 Maalaisliitto perusti *Suomenmaa*-lehden pääkaupunkilaiseksi äänenkannattajakseen, ja Räisänen sai lehdestä vakituisen paikan pilapiirtäjänä. Räisänen työpariksi tuli lehden päätoimittaja Lassi Hiekkala, joka lehden sivuilla tunnettiin pakinoitsijanimellä Eero. Kaksikko kehitti yhdessä *Päivän piirtoja* -nimisen palstan, jossa julkaistiin Eeron pakina ja Räisänen piirros kuvateksteineen. Palsta kommentoi tiiviisti ajankohtaista politiikkaa ja suhtautui kriittisesti lapuanliikkeeseen.⁸ Kaksikon yhteistyöstä huolimatta Eeron pakinat jäivät tämän tutkielman ulkopuolelle, sillä kandidaatintutkielman laajuudessa työssä on mahdotonta käsitellä kattavasti sekä piirroksia että pakinoita.

Lehdistö oli 1930-luvulla vahvasti puoluesidonnaista ja Maalaisliitto kilpaili lapuanliikkeen kannattajien äänistä. Maalaisliiton johto kokikin Räisänen ja Hiekkalan palstan lapuanliikettä kritisoineen sävyn liian jyrkäksi. Ristiriidat Suomenmaassa ratkesivat, kun *Helsingin Sanomien* päätoimittaja Eljas Erkkö houkutteli Hiekkalan ja Räisänen oman lehtensä toimitukseen vuonna 1932. *Päivän piirrot* -palsta sai jatkoa ja tällä kertaa lapuanliikettä ja sitä seurannutta IKL:ää sai huoletta kritisoida. Eljas Erkkö oli Kansallisen Edistyspuolueen kansanedustaja, mutta *Helsingin Sanomat* hän pyrki pitämään puolueen yrityksistä huolimatta itse puoluekoneistosta irrallisena. Täysin riippumaton lehti ei kuitenkaan vielä 1930-luvulla ollut. Erkon omat näkemykset ohjasivat lehden linjaa, ja laillisuusrintaman kannattajana

⁷ Ridanpää 2023; Ridanpää 2024; Ylönen 2001a, 168–170.

⁸ Ridanpää 2023; Ylönen 2001a, 169–171; Ekman-Salokangas et al. 1988b, 50–51.

äärioikeiston piikittely oli Erkon lehdessä suorastaan suotavaa. Myös kokoomus sai osansa kritiikistä, kun *Päivän piirrot* kyseenalaisti puolueen suhdetta laitaioikeistoon.⁹

Pilapiirtäjänä Räisänen tyyli ei ollut räväkimmästä päästä eikä kuvissa esiintyviä hahmoja kuvattu jyrkän karikatyyrimäisesti. Kuvat kommentoivat ennemminkin ajankohtaisia tapahtumia nokkelasti ja piikitellen pilke silmäkulmassa. Poliitikot olivat kasvonpiirteiltään tunnistettavia, minkä lisäksi Räisänen nimesi hahmonsa, sillä ajan lukijat eivät välttämättä osanneet yhdistää politiikkojen nimeä ja ulkonäköä toisiinsa. Lehdistön edustajat tunnistaa piirroksista päätoimittajien tai pakinoitsijoiden päässä keikkuvista paperihatuista. Kuvallisia keinoja piirroksissa täydennettiin selittävillä kuvateksteillä ja hahmojen pitkilläkin puhekuplilla. Piirtäjänä Räisänen oli hyvin tuottelias ja yksistään *Helsingin Sanomille* ja samaan yhtiöön kuuluvalle *Ilta-Sanomille* hän piirsi lähemmäs kuusituhatta kuvaa. Räisänen jatkoi pilakuviansa piirtämistä *Helsingin Sanomille* kuolemaansa saakka vuoteen 1950.¹⁰

1.3 Pilapiirrokset tutkimuksen kohteena

Suomessa pilapiirroksia on julkaistu 1800-luvun lopusta lähtien pääasiassa pilalehtien sivuilla ja 1900-luvun puolella niitä alkoi ilmestyä myös päivälehdissä.¹¹ Tutkijalle pilapiirrokset tarjoavat omintakeisen ja kriittisen, huumorilla höystetyn näkymän aikansa tapahtumiin ja mielialoihin. Täysin omanlaisena tekstilajina pilapiirroksilla on oma toimintalogiikkansa ja omat päämääränsä. Pilapiirrosten viestinnässä yhdistyvät kuvalliset ja kirjalliset ilmaisukeinot, minkä takia ne eroavat pelkästään tekstipohjaisista tai pelkästään visuaalisista lähteistä. Pilapiirrokset eroavat myös esimerkiksi virallisista lähteistä, kuten asiakirjoista, sillä niitä ei voi ottaa kirjaimellisesti tai täysin tosissaan, vaan ne kuvaavat tapahtumia aina kärjistetysti ja tietystä näkökulmasta.¹² Julkisina lähteinä ne kuvaavat kuitenkin laajempaa ja kollektiivisempaa ilmiötä kuin henkilökohtainen lähdemateriaali, kuten kirjeet. Pilapiirrokset ovat hyvin kontekstiriippuvaisia ja lukijan on tunnettava ajan tapahtumat sekä henkilöt ymmärtääkseen piirrosten sanoman. Mediassa julkaistavana tekstilajina pilapiirroksilla on myös aina yhteys julkaisualustaansa ja sen taustavaikuttimiin.

Marja Ylönen kuvaa artikkelissaan tarkemmin pilapiirrosten luonnetta ja asemaa Suomen historiassa. Hänen mukaansa kantaaottaville poliittisille pilapiirroksille on ominaista kuvata

⁹ Nygård 1987, 265–267; Ridanpää 2023; Ekman-Salokangas 1988a, 131.

¹⁰ Ridanpää 2023; Ylönen 2001a, 169–171.

¹¹ Ylönen 2001a, 167–169; Ylönen 2001b.

¹² Rastas 2016, 75.

arvostelun kohteensa puutteita, vikoja ja virheellistä toimintaa. Arvostelun kohde asetetaan naurunalaiseksi, sen piirteistä ja ominaisuuksista tehdään hullunkurisia ja asiat esitetään liioitellen. Pilapiirroksilla tavoitellaan oman ryhmän etua, ja siksi asioita ja tapahtumia käsitellään pelkistetysti vain yhdestä näkökulmasta. Suomalaiset pilapiirroksiset kertovat siitä, mitkä ryhmät ovat milloinkin asettuneet toisiaan vastaan ja mistä asioista on kiistelty. Kritiikin kohteena ovat olleet eri tahojen vallanpitäjät ja päättäjät. Ominaista suomalaiselle kuvastolle on ollut myös niiden esteiden arvostelu, jotka ovat olleet modernin ja demokraattisen suomalaisen valtion kehittymisen tiellä.¹³

Räisäsen kuvat asettuvat osaksi tätä perinnettä täyttäen pilapiirroksille ominaiset piirteet lähes oppikirjaesimerkin tavoin. Näyttämöä hallitsevat keskenään kahinoivat puolueet äänenkannattajineen. Piirroksiset esittelevät puolueiden ja äänenkannattajien edesottamuksia, ja heidät kuvataan osin veikeinä puuhastelijoina ja osin kiihkeinä aatteensa puolustajina. Laitaoikeiston toiminta koettiin 1930-luvulla haasteena Suomen valtiolliselle ja demokraattiselle kehitykselle, mikä osaltaan selittää IKL:n näkyvyyttä Räisäsen piirroksissa. Samalla Räisäsen kuvat tarjoavat oman tulkintansa päivänpolitiikasta ja oman kurkistusikkunansa aikansa tapahtumiin.

Populaarina esitysmuotona pilakuvat tarjoavat lisäksi ajankuvaa, joka valottaa ihmisten suhtautumista todellisiin tapahtumiin ja ilmiöihin. Pilapiirroksiset ”ovat tallentaneet historiaa sen syntyhetkellä” ja toimineet yhteiskunnallisen keskustelun herättäjinä, kuten Jukka Rastas toteaa artikkelissaan.¹⁴ Onnistuakseen pilakuvan onkin oltava kytköksissä aikansa ja yleisönsä asenteisiin sekä vallitsevaan ilmapiiriin. Herättääkseen katsojassaan halutun reaktion, esimerkiksi hyväksyvän naurahduksen tai hymähdyksen, on pilakuvan hyödynnettävä oivaltavasti ja napakasti ajankohtaisia tapahtumia sekä yleisössään vallitsevia mielialoja.

Pilakuvan tavoitteena on myös viihdyttää. 1910-luvulta lähtien päivälehtien sivuille toimitukset alkoivat pikkuhiljaa lisätä asiapitoisten juttujen tasapainottamiseksi ja lukijoita houkutellakseen kevyempää sisältöä pilapiirrosten sekä muun kuvituksen muodossa. Sitä mukaa kun pilapiirroksiset yleistyivät, ne muuttuivat yhä kantaottavammiksi.¹⁵ Pilakuvan taustalla näkyy piirtäjän halu osoittaa tosielämän ja erityisesti politiikan ajoittaista nurinkurisuutta sekä näpäyttää vallanpitäjiä tai poliittisia vastustajia heidän toimintansa

¹³ Ylönen 2001b.

¹⁴ Rastas 2016, 73.

¹⁵ Ridanpää 2023; Ridanpää 2024; Ylönen 2001a, 167–169.

epäkohdista. Rastas huomauttaa esimerkiksi Kari Suomalaisen pilapiirroksiin sisältyneen viestin myös siitä, minkälainen suomalaisen yhteiskunnan pitäisi piirtäjän omasta mielestä olla.¹⁶ Räisänen piirroksissa välittyy Kari Suomalaisen tapaan viesti siitä, minkälaisten periaatteiden mukaan suomalaista yhteiskuntaa olisi johdettava. Kari Suomalainen painotti sananvapautta Kekkonen kritisoimissaan.¹⁷ Räisänen korosti puolestaan laillista ja hyvien tapojen mukaista politiikkaa IKL:ää arvostellessaan.

Poliittisten pilakuvien piirtäjällä oli eittämättä omia mielipiteitä ja näkemyksiä päivänpolitiikasta. Vaikka Räisänen ei pilapiirtäjänä ollut jyrkimmästä päästä, hän asetti toistuvasti äärioikeistolaisen toiminnan kyseenalaiseksi. Voidaan siis olettaa, että Räisänen piti äärioikeistolaisten voimien toimintaa kielteisenä ja vastustettavana ilmiönä. Muuten on kandidaatintutkielman laajuudessa työssä vaikea tarkemmin arvioida, mitä Räisänen henkilökohtaisesti tarkoitti tuumasi politiikasta, sillä kritiikkiä saivat osakseen poliittiset toimijat puoluekannasta riippumatta. Avoimeksi jää myös se, missä määrin päätoimittaja Erkon näkemykset todellisuudessa ohjasivat piirrosten luonnetta. Todennäköisesti Räisäsellä aisapareineen oli kuitenkin pitkälti vapaat kädet, kunhan *Päivän piirtojen* linja pysyi totutunlaisena ja lehden kantaan sopivana.

Pilakuvan luonteen ja historiallisen kontekstin lisäksi tutkielmani lähtökohtana on visuaalisten lähteiden merkitys historiantutkimukselle ja omalla ajalleen. *Visual history* -tutkimussuuntaus korostaa kuvien merkitystä yhteiskunnassa, jossa media ja sen mukana visuaaliset esitykset ovat yhä olennaisempi osa ihmisten kokemusmaailmaa.¹⁸ Visuaalisuuden merkitys korostuu erityisesti nykypäivän mediayhteiskunnassa, mutta kehitys sai jo alkunsa, kun teknologinen kehitys mahdollisti medioiden syntymisen ja kuvien julkaisemisen niissä.¹⁹ Visuaalisten esitysten merkitys on siis historiantutkimuksen kannalta usein kaksitahoinen: visuaalisuus oli merkittävää jo aikalaisille, mutta myös tutkimuksen tämänhetkisellevä yleisölle.

Visual History ei tarjoa tähän tutkielmaan selkeää metodologista tutkimuskehystä, mutta sen peruseriaatteet ovat hyvä lähtökohta mille tahansa kuvallisia keinoja hyödyntävän historiallisen aineiston tarkastelemiselle ja visuaalisuuden merkityksen ymmärtämiselle. Tutkimuskentän sisällä on toisistaan eroavia painotuksia, mutta keskeisenä ajatuksena on kuvien dokumentoivan luonteen lisäksi kyky muovata ja jopa tuottaa historiaa. Kuvat tai muut

¹⁶ Rastas 2016, 75.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Paul 2011, 3.

¹⁹ Ibid., 2–3.

visuaaliset esitykset eivät siis ole pelkästään passiivisia heijastuksia menneisyydestä, vaan ne itse kykenevät aktiivisesti muokkaamaan historiaa siinä missä konkreettiset teotkin.

Visuaalisilla keinoilla on voimaa herättää yksilöllisiä ja kollektiivisia reaktioita, minkä vuoksi visuaalisilla keinolla pystytään ylläpitämään, toisintamaan ja tuottamaan perinteitä, narratiiveja sekä myyttejä. Yhtä lailla kuvilla on myös voima purkaa näitä.²⁰

Tutkielmassani tarkastelen Räisäsen pilakuvia osana tätä visuaalisten esitysten monipuolista ja monivivahteista kenttää. Tarkastelen kuvia ensisijaisesti ajastaan kertovina lähteinä, mutta pyrin huomioimaan myös niiden merkityksen jo olemassa olevien asenteiden toisintajina ja uusien merkitysten tuottajina. Levikiltään laajan²¹ sanomalehden julkaisuina piirroksiset tavoittivat yleisöä, aiheuttivat reaktioita ja omalta osaltaan vaikuttivat siihen, mitä lukijat ajattelivat ympäröivän maailman menosta ja Suomen sisäpolitiikan kiemuroista.

Tutkimustulosten kartoittamisessa hyödynnän menetelmänä laadullista sisällönanalyysia. Lähestymistapani on aineistolähtöinen ja tutkimusotteeni kontekstualisoiva. Tavoitteenani on tehdä johtopäätöksiä aineiston sisällöstä ja tulkintoja piirroksiin sisältyvistä viesteistä sekä merkityksistä.²² Toisin sanoen pyrin selvittämään, miten pilapiirrosten esitykset kansanliikkeistä ilmentävät kriittistä suhtautumista heitä kohtaan. Tulkintojen ja johtopäätösten tekemiseksi olen luokitellut pilapiirroksia niissä toistuvien teemojen pohjalta sekä taustoittanut tutkimuskirjallisuuden avulla niissä kuvattuja tapahtumia ja henkilöitä. Pääasiallisia luokkia ovat IKL:n muotoutuminen järjestöksi, puolueen ideologia ja toimintatavat sekä piirroksissa esiintyvät lapuanliikkeen ja IKL:n toimijat ja heidän suhteensa muihin poliittisen kentän toimijoihin. Luokat limittyvät toisiinsa ja monet piirroksista voivat kuulua useampaan luokkaan. Luomani luokittelu ei kerro koko totuutta, mutta se on toiminut analyysin työkaluna ja auttanut luomaan yleistyksiä yksityiskohtien pohjalta.²³ Luokittelun ohella pyrin tarkastelemaan niitä kielellisiä ja kuvallisia keinoja, jotka luovat kriittistä kuvaa lapuanliikkeestä ja IKL:stä.

²⁰ Paul 2011, 4, 7–11.

²¹ 1920-luvun loppuun mennessä *Helsingin sanomat* oli levikiltään *Hufvudstadsbladetia*, *Uusi Suomea* ja *Suomen Sosiaalidemokraattia* huomattavasti isompi lehti. Vuonna 1932 *Helsingin Sanomien* levikki oli reilu 66 000 kappaletta ja vuonna 1938 85 000 kappaletta. Liberaali lehti onnistui viihteellisellä sisällöllään ja luotettavalla uutisoinnillaan tavoittamaan myös vasemmistolaisia lukijoita. Ekman-Salokangas 1988a, 131.

²² Vuori 2021 [viitattu 7.3.2024].

²³ Ibid.

2 Uusi liike – vanha suunta

2.1 Rimpuillen vapauteen – Mäntsälän kapinan vangitut johtajat

Maaliskuussa 1932 allekirjoitettiin Mäntsälän kapinaan osallistuneiden antautumissopimus, jonka mukaan rivimiehet armahdettaisiin, mutta liikkeen johtajat asetettaisiin vastuuseen teoistaan. Liikkeen johtajista muun muassa Vihtori Kosola, kenraali K.M. Wallenius ja Paavo Susitaival joutuivat tutkintavankeuteen Turun lääninvankilaan. Samalla liikkeen toiminta kiellettiin ja sen äänenkannattajalehtien ilmestyminen estettiin. Mäntsälän kapinan johtomiesten tutkintavankeus aiheutti alkusyksystä 1932 levottomuuksia ja vastarintaa liikkeen kannattajien joukossa. Hovioikeus oli katsonut, että tutkinta oli päättynyt ja liikkeen johtajat voitaisiin vapauttaa, mutta hallitus piti siitä huolimatta muutamia syytettyjä vangittuna. Lapuanliike kannattajineen sai tästä tilaisuuden esiintyä oikeuden puolustajina ja yhä vangittuna olevat johtajat nousivat protestiliikkeen silmissä marttyyrien asemaan. Painostaakseen hallitusta Kosola ryhtyi myös nälkälakkoon vankilaan jääneiden aatetoveriensa kanssa.²⁴

Vangittujen lapuanliikkeen johtajien tilanne sai paljon huomiota lehdistössä.²⁵ Tapahtumien kulku tallentui myös Oki Räisäsen piirroksiin. Lokakuussa julkaistussa *Päivän piirrossa* kuvataan edeltävän päivän tapahtumia, jolloin hallitus oli sallinut neljän syytetyn vapauttamisen (kuva 1). Syytetyt olivat kuitenkin kieltäytyneet lähtemästä vankilasta ilman johtajiaan.²⁶ *Päivän piirrossa* vanginvartija kantaa vastahakoista Susitaipaleen näköistä hahmoa ulos Turun lääninvankilan porteista. Vapautettu uhoaa, etteivät hän ja hänen aatetoverinsa ole solidaarisina miehinä lähdössä, elleivät ”Vihtoori ja Martti pääse mukaan”. ”Vihtoori” viittaa Vihtori Kosolaan ja ”Martti” kenraali Kurt Martti (K.M.) Walleniukseen.

²⁴ Silvennoinen et al. 2016, 228, 230; Uola 2006, 238–239, 241.

²⁵ Silvennoinen et al. 2016, 231.

²⁶ Ibid.

Päivän piirtoja 16.

„Ja eikö aseetonkin toisinaan voi miehuutt' osoittaa . . .“ – Kun hallitus katsoi jo nyt voivansa laskea muutamia ruokalystinsä menettäneitä kapinasta syytettyjä, olivatkin nämä jo niin „kotiutuneet“ Turun linnaan, että piti kantamalla tuoda portista ulos. Sinulla on urhoollisia ystäviä, oi isänmaal!

Kuva 1. *Helsingin Sanomat* 16.10.1932. Kansalliskirjasto.

Räisänen hyödyntää piirroksessa ja kuvatekstissä sarkastista huumoria kyseenalaistaakseen kapinan johtajien vastarinnan. Näлкälakkoon viittaamisen ”ruokalystinsä menettämisenä” voi tulkita sarkastiseksi ja vähätteleväksi luonnehdinnaksi lapuanliikkeen johtajien vastarinnasta. Lisäksi piirroksen vanginvartija muistuttaa vastavapautettua vankia asemastaan ja kehottaa puhekuplassaan vankia ivallisesti ”syömään tai säästämään”. Kuvatekstissä todetaan myös sarkastiseen sävyyn, että syytetyt olivat ”jo niin ’kotiutuneet’ Turun linnaan”, että heidät piti kantaa sieltä ulos.

Piirroksessa lyödään lapualaisia myös heidän omalla aseellaan eli isänmaallisuudella, joka oli liikkeen arvoista kaikkein keskeisin. Kuvateksti päättyy lausahdukseen ”Sinulla on urhoollisia ystäviä, oi isänmaa!”, jolla viitataan ruokahalunsa menettäneisiin ja rimpuileviin kapinan johtajiin. Ylösen mukaan pilapiirroksissa huumoria rakennetaan monesti vastakkainasetteluilla ja yhdistämällä kaksi toisiinsa kuulumatonta asiaa.²⁷ Tätä keinoa on hyödyntänyt myös Räisänen piirroksessaan rakentamalla kontrastia kahden eri mielikuvan

²⁷ Ylönen 2001a, 15; Ylönen 2001b.

välille: itseään isänmaan sankarina pitävä johtohahmo kuvataan kiukuttelevan lapsen kaltaisena, sillä tämä ei suostu syömään, pukeutumaan tai muutenkaan tottelemaan käskyjä.²⁸

Toistakin vastakkainasettelua rakennetaan piirroksessa isänmaallisin keinoin. Kuvatekstin alussa on lainaus Vänrikki Stoolin tarinoista, *Maaherra*-nimisestä runosta. Runossa vanha ja viisas maaherra osoittaa siviilirohkeutta ja vastustaa venäläisen kenraalin määräyksiä vetoamalla Ruotsin lakiin. ”Ja eikö aseetonkin toisinaan voi miehuutt’ osoittaa...”, kuuluu *Maaherra*-runon värssy, joka on kuvatekstin avaukseksi valittu. Tätä aseettomasti puolustautunutta maaherraa verrataan Räisäsen piirroksessa tällä kertaa aseetonta vastarintaa vankilassa tehneisiin lapuanliikkeen johtajiin. Vastakkainasettelu syntyykin siitä, miten johtajien toiminta oli aiemmin Mäntsälässä kaikkea muuta kuin aseetonta vastarintaa ja miten lapsellista rimpuilua voi tuskin pitää miehuutensa osoittamisena.

Mäntsälän kapinan jälkeisiä oikeustoimia käsitellään muissakin syksyllä 1932 julkaistuissa Räisäsen piirroksissa. Esimerkiksi *Päivän piirroksessa* nro 14 lapuanliikkeen pää-äänenkannattajan *Ajan Sanan* pakinoitsija Antti Suomenpoika syleilee vanginasuista Artturi Vuorimaata (kuva 2). Vuorimaa oli muun muassa lapuanliikkeen entinen sihteeri, epäiltynä eduskunnan puhemiehen kyydityksestä ja keskeinen hahmo Mäntsälän tapahtumissa.²⁹ Pakinoitsijan nimen Antti Suomenpoika takana on puolestaan *Ajan Sanan* päätoimittaja Arne Somersalo. Antti Suomenpoika oli kritisoinut kirjoituksessaan liikkeen johtomiehiä, mutta oli onnessaan, kun pääsi ”oikeiden miesten” seuran käydessään Turussa todistamassa.

Piirroksessa irvaillaan taas vastakohtien avulla. Räisäsen on piirtänyt toisiaan syleilevistä Vuorimaasta ja Suomenpojasta nousemaan viivoja, jotka viittaavat heistä lähtevään pahaan hajuun. Samalla kuvatekstissä puhutaan ”oikeasta *ilmapiiristä*” ja ”*hengen päälle*” saamisesta. Kuvateksti päättyy sarkastiseen lausahdukseen: ”Puhtaita poikia siellä näyttääkin olevan”. Puhtauden voi tulkita viittaavan hygienian lisäksi puhtaaseen omaantuntoon tai moraaliin, mikä on puolestaan ristiriitaista, sillä piirroksessa on kyse rikoksesta syytetyistä henkilöistä.

²⁸ Lähtemästä kieltäytyneet syytetyt Iivari Koivisto, Paavo Susitaival, Veli Byström ja Aarno Taivala heittäytyivät veltoiksi, ja heidät piti väkisin pukea siviilivaatteisiin sekä kantaa ulos vankilasta. Silvennoinen et al. 2016, 231.

²⁹ Silvennoinen et al. 2016, 203, 210–212.

Päivän piirtoja 14.

Ajan Sanan „Antti Suomenpoika“, joka menetti jo uskonsa niin, että kirjoitti lapualaisuudesta ja sen johtomiehistä kirkeitä arvostelun sanoja, sai jälleen hengen päälleen käydessään Turussa toimistajana. Sanoo ihan sydämensä lämmenneen, kun pääsi täältä huonosta seurasta oikeitten miesten pariin ja oikeaan ilma-piiriin. – Puhtaita poikia siellä näyttää olevankin.

Kuva 2. *Helsingin Sanomat* 14.10.1932. Kansalliskirjasto.

Lapuanliikkeen kannattajien protestihenki saa osansa arvostelusta, kun lokakuussa ilmestyneessä *Päivän piirrosta* vaatimukset kapinan johtajien vapauttamisesta rinnastetaan kovaääniseen teatterinäytökseen, jossa lavalla pauhaa *Ajan Sanan* lisäksi kokoomuslainen *Uusi Suomi*. Lavalle nousseiden *Ajan Sanan* ja *Uuden Suomen* esiintyminen kuvataan kiihkeänä möykkäämisenä. Lisäksi tilannetta kommentoiva *Uusi Suomen* pakinoitsija Timo myöntää itsekin protestiliikkeessä olevan kyse näytösluontoisesta teatterista, vaikkakaan sille ”ei saa nauraa eikä irvistellä”.³⁰

2.2 Uuden liikkeen suuret luulot itsestään

Lopulta vankilasta vapautui myös kansanliikkeen kärkimies Vihtori Kosola 19.10.1932 ja hänet otettiin vastaan juhlallisin menoin. Niin vankilan ulkopuolelle kerääntyneet omaiset, toimittajat kuin Kosolan matkaa Turusta Lapualle saatelleet kannattajatkin kunnioittivat Kosolaa kukituksin, puhein ja eläköön-huudoin. Saattue huipentui Lapualla, jossa Kosola

³⁰ *Päivän piirto* nro 17, *Helsingin Sanomat* 17.10.1932.

kannettiin kultatuolissa kirkolta kotipihaan.³¹ Sama juhlallinen henki tiivistyy myös Räisäsen piirrokseseen nro 24 (kuva 3). Piirroksessa Kosola istuu kuninkaan elkein valtakuntaan vierellään kunniavartiossa K. R. Kares ja Iivari Koivisto. Hilja Riipinen on vuorollaan kumartamassa Kosolalle ja toivottaa tämän tervetulleeksi takaisin ”valtakuntaansa voittajana”. Joukko talonpoikaisia hahmoja odottaa taustalla vuoroaan. Kuvateksti korostaa tapahtumien juhlallisuutta ja viittaa Kosolan saamaan vastaanottoon ”kunniamenoina monenmoisin seremonioin”.

Päivän piirtoja 24.

Vihtori Kosolan kotiuduttua Lapualla, ovat hänen „alamaisensa” ja entisen esikuntansa jäsenet Lapuan „papitar” Hilja Riipinen etunenässä – järjestäneet kunniamenoja monenmoisin seremonioin. Kun hallitus on kieltänyt vapautettuja kapinajohtajia esiintymästä kiihoituspuhuina, puhuvat toiset sitäkin enemmän ja pitävät Vihtoria vain näytteillä. Hän on kuitenkin sanonut, että jos isänmaan etu oikein vaatii, niin hän antaa hallituksen määräyksille piu pau ja sanoo suunsa puhtaaksi.

Kuva 3. *Helsingin Sanomat* 24.10.1932. Kansalliskirjasto.

Piirros viittaa vapautettujen kapinanjohtajien kieltoon esiintyä puhujina. Kosola oli ottanut kiellon huomioon kotimatallaan vankilasta, kun hän oli Humppilassa kohottanut eläköönhuutoja isänmaalle, mutta sen jälkeen todennut, ettei saisi puhua enempää.³² Piirroksessa Riipinen kaipaakin jo Kosolan ääntä ja kuvateksti huomauttaa ivallisesti muiden puhuvan ”sitäkin enemmän”. Lapualla Kosola oli kuvannut tilannettaan sanomalla: ”Kun lähdin

³¹ Pietiäinen 2023, 392–393; Silvennoinen et al. 2016, 232, 234–235.

³² Pietiäinen 2023, 392.

Turusta, pantiin minulle kapula suuhun”³³, mihin myös Kosolan puheenvuoro viittaa piirroksessa. Kosolan uhmakkuutta ei vankila saanut kukistettua, sillä isänmaan puolesta olisi hän valmis ”sanomaan suunsa puhtaaksi” määräyksistä huolimatta. Kosolan änkytyksen voi nähdä viittauksena kapulaan kurkussa tai hänen nälkälakkonsa heikentämään terveyteen.³⁴

Räisänen rinnastaa piirroksessaan Kosolan aseman lapuanliikkeen johtajana kuninkaan horjumattomaan valta-asemaan, jossa seremonioita ja alamaisia riittää. Onpa kunniavartiossa seisovien Kareksen ja Koiviston sauvojen päässä pienoisautotkin, jotka kuvastavat Kosolan asemaa muilutusten järjestämisessä.³⁵ Piirroksen voi kuitenkin nähdä kyseenalaistavan liikkeen todellisen mahdin ja Kosolan aseman. Valtaistuin on kotikutoisen näköinen puurakennelma eikä vedä koristelussaan vertoja todellisten hallitsijoiden valtaistuimille. Kuvatekstin mukaan Vihtoria ”pidetään vain näytteillä” kuin mitäkin nukkehallitsijaa, jolla ei ole todellista valtaa vaan ainoastaan symbolista arvoa.

Vaikka Mäntsälän kapina pisti lopun lapuanliikkeen järjestölliselle toiminnalle ja kapinan johtajat päätyivät tutkintavankeuteen, jäi liikkeen aatteellinen henki kuitenkin elämään ja aatteen mukaista toimintaa haluttiin jatkaa tavalla tai toisella. Vankien vapauttamiseen pyrkinyt protestiliike antoi myös uskoa kannatuksen säilymisestä, vaikka liikkeellä ei enää huippuhetkiensä kaltaista kannatusta ollutkaan. Kevään 1932 aikana eripuolilla Suomea järjestettiin maakuntakokouksia, joissa haettiin toiminnalle uusia linjoja ja johtajia, jottei ”lapuanliikkeen pyhän tulen anneta sammua”. Hämeenlinnassa 5. kesäkuuta järjestettiin valtakunnallinen, ulkopuolisilta suljettu kokous, jossa päätettiin perustaa uusi järjestö ja hyväksyä sille ohjelma maakunnallisissa kokouksissa käsiteltyjen asioiden pohjalta.³⁶

Myös Räisänen tarttui kielikuvaan lapuanliikkeen pyhästä tulesta ja *Päivän piirroksessa* nro 26 Suolahti, Kares ja Virkkunen ovat sepän pajassa pitämässä huolen, ettei tuli sammuisi (kuva 4). Suolahti on sepän paikalla takomassa ja komentaa samalla palkeenvarressa olevaa Karesta ja Virkkusta lietsomaan tulta, ettei se sammuisi. Lietsomiselle on piirroksessa annettu kaksoismerkitys: konkreettisesti se tarkoittaa tulen ylläpitämistä ja kuvannollisesti taas kannattajien mielipiteiden lietsomista ja isänmaallisen liikkeen ylläpitämistä. Laajemmin

³³ Pietiäinen 2023, 393.

³⁴ Ibid., 391–392.

³⁵ Uola 1982, 14.

³⁶ Silvennoinen et al. 2016, 235–236; Uola 1982, 35–36.

sosialismia vastaan.³⁷ Kuvateksti tuo esiin lisäksi sen, miten kansanliikkeen piirissä nähtiin myös sosiaalidemokraattien olevan vihollisia.

Päivän piirtoja 5.

**„Taistelussa marxilaisuutta vastaan“ suunnitellaan paperinsa pi-
ianneen lapualaisuuden tilalle uutta „isänmaallista kansanliikettä“,
joka tekee punaisuudesta lopun „yhdeillä paukaukselta“. Ajan
Sana kuvittelee marxismin „vieraaksi varikseksi“, joka ruokkii
meidän sosialidemokratiaamme ja jonka ampumiseksi se suositte-
lee entisiä „panoksia“: rienaavaa esiintymistä „silmä silmästä ja
hammas hampaasta“-periaatteen mukaan.**

Kuva 5. *Helsingin Sanomat* 5.10.1932. Kansalliskirjasto.

Räisänen ei näe piirroksen perusteella juuri eroa uuden ja vanhan liikkeen välillä. Samojen tuttujen tavoitteiden lisäksi uuden liikkeen toimintatavat eivät näytä eroavan vanhoista.

Kuvateksti toteaa *Ajan Sanan* suosivan ”entisiä panoksia” eli ”rienaavaa esiintymistä ’silmä silmästä ja hammas hampaasta’ -periaatteen mukaan” ja kuvassa *Ajan Sana* on haulikko kourassa valmiina käyttämään väkivaltaa aatevihollisensa kukistamiseksi. Piirros esittää liikkeen äänenkannattajan hyökkävänä hahmona, joka on valmis radikaaliin toimintaan, ei pelkää kommunisteja, vaan myös sosiaalidemokraatteja vastaan.

Vastaperustettu Isänmaallinen kansanliike pyrki kuitenkin tekemään pesäeron lapuanliikkeen laittomuuksiin ja olemaan aiheuttamatta konflikteja viranomaisten kanssa. Uutta liikettä perustettaessa päätettiin, etteivät esimerkiksi lapuanliikkeen laittomuuksiin osallistuneet saisi olla näkyvillä paikoilla uudessa liikkeessä ja rikosoikeuden professori Bruno Salmiala otti

³⁷ Uola 1982, 60.

tehtäväkseen keskittyä siihen, ettei liikkeen toiminnassa lipsuttaisi laittomuuksien puolelle.³⁸ Räisänen ei piirroksensa perusteella ollut kuitenkaan vakuuttunut liikkeen todellisesta linjanmuutoksesta. Hän esitti oman kyseenalaistavan ja kriittisen näkemyksensä siitä, miten uuden ja vanhan liikkeen välillä ei ollut tapahtunut merkittävää muutosta.

Isänmaallisen kansanliikkeen vakiintuessa oli liikkeelle nimitettävä myös virallinen johto. Kesällä 1932 oli valittu ainoastaan väliaikainen valtuuskunta ja liikkeen johtopaikka oli päätetty varata vielä vankeudessa olevalle Vihtori Kosolalle. Kosolan vapauduttua hänen tehtäväkseen tuli nimittää eri johtuelinten jäsenet ylhäältä päin.³⁹ Ylhäältä päin tapahtuva johdon nimeäminen kiinnitti Räisäsen huomion ja *Päivän piirroissa* nro 65 hän kuvaa ivan sävyttämänä liikkeen tapaa nimittää johtonsa (kuva 6).

Kuva 6. *Helsingin Sanomat* 6.12.1932. Kansalliskirjasto.

Päivän piirroissa nro 65 toistuu piirroksesta nro 24 (kuva 3) tuttu rinnastus Kosolasta kuninkaallisena hallitsijana valtaistuimellaan hännystelijöineen, alamaisineen ja valtikkoineen

³⁸ Uola 1982, 25, 35–36, 58.

³⁹ Pietiäinen 2023, 399–400; Uola 1982, 57–58.

(tällä kertaa uusin tunnuksin). Kuvateksti irvaileekin IKL:n vahvistaneen ”täysin monarkistisen hallitusmuodon” ja viittaa sillä ylhäältä päin tapahtuneeseen johdon nimitykseen, mikä erosi lapuanliikkeen tavasta valita johtajansa alhaalta päin.⁴⁰ Molemmissa piirroksissa nro 24 ja 65 liike kuvataan pitämässä mahtipontista seremoniaa, mikä viittaa liikkeen kohonneeseen voimantuntoon.⁴¹ Räisäsen tavassa kuvata hahmot talonpoikaisasuissaan ja valtaistuin puisena rakennelmana on kuitenkin nähtävissä ivaa tätä voimantuntoa kohtaan, sillä liikkeen todellinen kannatus olisi tuskin riittänyt luomaan kokonaan omaa ”valtakuntaa”.

Uuden liikkeen ”monarkistisuus” näkyy piirroksen kuvatekstin perusteella myös liikkeen kannattajien roolissa. Kuvateksti toteaa, että ”yleiselle kansalle” ei jää muuta tehtävää kuin totella käskyjä. Kuvateksti viittaa siihen, miten yksinvaltaisissa monarkioissa alamaisten tehtävänä on ollut vuosisatojen ajan totella ja kunnioittaa hallitsijaa, kun taas moderneissa demokratioissa puhutaan kansalaisista, joilla on aktiivinen rooli päätöksenteossa. Kuvaamalla IKL:n johdon monarkistisena piirros vihjaa siis IKL:n kannattajien olevan passiivisia alamaisia, joiden ei tarvitse itse ajatella vaan heidän tehtävänä on totella johdon antamia käskyjä. Lisäksi johdon nimeämisestä välittyy monimutkainen ja byrokraattinen kuva, sillä puhekuplissa ja kuvatekstissä vilisee monenlaisia termejä johtoelimille ja johtajuuksia luovutetaan ja nimitetään samojen ihmisten välillä edestakaisin.

Räisänen kritisoi piirroksissaan Mäntsälän kapinan johtomiesten toimintaa ja uuden liikkeen syntyä esittämällä tapahtumat haluamassaan valossa ja täten ohjaten lukijan tulkintaa. Piirroksillaan Räisänen korostaa niitä liikkeen piirteitä ja toiminnan epäkohtia, jotka ovat jo aikaisemminkin aikalaisiltaan saaneet kritiikkiä osakseen: rienaavaa esiintymistä ja radikaaleja toimintamuotoja. Räisänen kyseenalaistaa liikkeen poliitikkojen arvovallan rinnastuksia ja vastakkainasetteluja rakentamalla sekä ivalla ja sarkastisilla kommentteilla. Lopputuloksena pilapiirroksen lukijalle välittyy kuva jo kerran lakkautetusta liikkeestä, joka kuvittelee voittavansa jälleen kansan suosion. Räisänen luoman mielikuvan mukaan kyseessä on liike, joka näennäisesti pyrkii uudistumaan voidakseen jatkaa toimintaansa, mutta jonka arvomaailma ja käsitykset toiminnan moraalisesti hyväksyttävistä rajoista eivät todellisuudessa ole muuttuneet mihinkään.

⁴⁰ Uola 1982, 57.

⁴¹ Protestiliike vankien vapauttamiseksi oli herättänyt uutta toivoa liikkeen aktiiveissa siitä, että kansa olisi taas laajemmin valmis seisomaan liikkeen tavoitteiden takana. Silvennoinen et al. 2016, 235.

3 IKL:n sopeutumisvaikeudet vallitsevaan järjestelmään

3.1 ”Pelastus on ainoastaan IKL:ssä” – irti parlamentaarisuudesta ja puoluejärjestelmästä

Isänmaallisesta kansanliikkeestä kehkeytyi 1930-luvulla puolue, jonka kirkkaimpana päämääränä oli isänmaan edun ajaminen. Isänmaan yhtenäisyyttä uhkasi marxilaisuuden ohella puoluejärjestelmä. Isänmaan edun ajaminen ilmenikin IKL:ssä hallitsevan parlamentaarisen järjestelmän vastaisuutena ja etenkin puoluedemokratian arvosteluna. Puoluejärjestelmä nähtiin kansakuntaa hajottavana tekijänä, ja isänmaan etuja vaarantava ”puoluejuonittelu” oli puolueen perusohjelman mukaan hävitettävä. Yhteiskunnalliset luokkarajat oli myös hävitettävä, jotta kansakunta olisi yhtenäinen ja ponnistelisi koko kansakunnan eikä vain oman yhteiskuntaluokkansa hyväksi. Marxilaisuuden lisäksi liberalistinen talousjärjestelmä uhkasi kansakunnan etua ja mahdollisuuksia itsensä määräämiseen. Vaihtoehtoiseksi järjestelmäksi tälle kaikelle puolue esitti ammattiedustukseen perustuvaa korporatiivista mallia, joka korvaisi sekä kapitalismin että marxismin.⁴²

Puolueen linjansa mukaisesti sosialismin ja kapitalismin kelvottomuutta havainnollistaa rovasti K. R. Kares *Päivän piirroksessa* nro 3229 (kuva 7). Kares osoittaa kävelykepillään maantiellä kuivuvaa lantakasaa ja vertaa sitä vallitsevaan yhteiskuntaan. Lopuksi hän toteaa kuulijoilleen, että ”pelastus on ainoastaan IKL:ssä”. Esitystä seuraa muutama maalaisrouva, innokkaan oloinen nuori mustapaita ja kokoomuslaislehti *Satakunnan kansa*, joka toteaa, ettei tämmöistä olekaan ennen Karekselta kuultu. Kuvateksti kommentoi Kareksen selittelyjen olleen niin ”kansanomaisella” tasolla, että se herätti kauhistusta kokoomuslaislehdessä.

⁴² Silvennoinen et al. 2016, 241–243; Uola 2006, 254–255; Uola 1982, 60.

Päivän piirtoja 3229

IKL:n pappisedustaja, rovasti Kares, on ollut Marianpäivänä julistamassa Porissa, missä hän on kuulijakunnalleen selittänyt nykyisen yhteiskunnan olemusta niin "kansanomaisella" tavalla, että paikkakunnan kokoomuslehden kirjoittaja pitää hänen esiintymistään "kauhistuttavana" ja vetoaa maan muuhun papistoon.

Kuva 7. *Helsingin Sanomat* 29.3.1938. Kansalliskirjasto.

Piirros tuo esille sen, miten Kares poikkesi papille totutusta roolista ja sen, miten IKL:llä oli tapana puhutella kuulijoitaan. Kareksen kansanomainen tapa esiintyä osoittaa, miten puolue kehysti ongelmat ja niiden ratkaisut yksinkertaisiksi. Mitä kuulijoihin tulee, maalaisrouvat eivät näytä kovin vakuuttuneilta. Mustapaitainen nuori poika, joka voidaan vaatetuksen perusteella tulkita IKL:n kannattajaksi, seuraa kuitenkin esitystä innostunein ilmein ja on kiinnostuneena kumartunut lähemmäs nähdäkseen paremmin. Räisänen vihjaa, että IKL:n kannattajat ovat yksinkertaisia ihmisiä, jotka tarvitsevat yksinkertaisia selityksiä ja joille kelpaavat myös yksinkertaisen ratkaisut.

Puolueen järjestelmänvastaisuus ja puoluedemokratian vastustaminen nousee esille useammassa Räisänen piirroksessa. Yhdessä *Päivän piirroksessa* marraskuulta 1932 lapualaisasuun sonnustautunut apteekkari Holopainen, joka oli jo lapuanliikkeen kannattaja, uhoaa tuhoavansa yhdessä aatetoveriensä kanssa kaikki maan puolueet – jopa kokoomuksen, jonka Mikkelin piirin puheenjohtaja itse oli.⁴³ Vapunpäivänä 1938 ilmestynyt *Päivän piirto*

⁴³ Päivän piirto nro 50, *Helsingin Sanomat* 20.11.1932; Kinnunen 2013 [luettu 24.3.2024]; Silvennoinen et al. 2016, 162.

kuvaa puolestaan IKL:n edustajien vappumarssia, jossa rovasti Kares pitää kylttiä, joka marxilaisuuden vastustamisen ohella kehottaa irti ”puoluerikkinäisyydestä” ja vaatii paljastamaan ”puoluevalheen”. Piirroksen kuvateksti kyseenalaistaa IKL:n aatteen vetovoiman ja pohtii ivallisesti ääneen, miten paljon ”tuollainenkin vappupuuhailu” saa vielä houkuteltua kannattajia.⁴⁴ *Päivän piirroksessa* nro 3302 Paavo Susitaival toteaa puolestaan ykskantaan, että ”nykyinen puoluejärjestelmä on kelvoton ja aikansa elänyt”.⁴⁵

IKL:n aktiiveista erityisesti eversti Arne Somersalo vastusti puolueensa mukautumista vallitsevaan järjestelmään. Hän lukeutui puolueen jyrkempään siipeen, millä oli vaikutusta myös hänen poliittiseen uraansa. Somersalo erotettiin IKL:n pää-äänenkannattajan *Ajan Suunnan* päätoimittajan virasta vuonna 1935 liian jyrkän linjan ja puoluejohdon arvostelun takia. Hänen uransa lehtimiehenä jatkui kuitenkin Kuopiossa, jonne hän siirtyi IKL:n maakuntalehtien päätoimittajaksi. Somersalo tippui myös eduskunnasta vuoden 1936 vaaleissa.⁴⁶

Räisäsän piirroksessa nro 3102 Somersalo arvostelee puolueensa eduskuntaryhmää ja on sitä mieltä, että ”puolueparlamentaarinen asemasota on meille kuoliaaksi”. Somersalon mukaan liikkeen tulisi käyttää energiansa parlamentin ulkopuoliseen toimintaan, mikä antaisi ”verrattomasti toisenlaisia tuloksia”. Samalla hän ottaa esimerkiksi Hitlerin, joka ei mennyt parlamenttiin ja voitti silti.⁴⁷ Samaa Somersalon retoriikkaa toistaa myös *Päivän piirto* nro 3259 (kuva 8), jossa saksalaistyylliseen sotilaskypärään sonnustautunut maakuntalehtien päätoimittaja kommentaa eduskuntaryhmää pois ”parlamentarisesta juoksuhaudasta”. Juoksuhautaan piirretyt IKL:n kansanedustajat Vilho Annala, Bruno Salmiala, K.R. Kares ja Hilja Riipinen ovat tehneet olonsa mukavaksi ja ovat juuri nauttimassa teetä.

⁴⁴ *Päivän piirto* nro 3265, *Helsingin Sanomat* 1.5.1938.

⁴⁵ *Päivän piirto* nro 3302, *Helsingin Sanomat* 12.8.1938.

⁴⁶ *Uola* 1982, 165, 228–229, 283–284.

⁴⁷ *Päivän piirto* nro 3102, *Helsingin Sanomat* 5.3.1938.

Päivän piirtoja 3259

Kuopiossa vaikuttava monisuuntaillija eversti Somersalo vaatii edelleen lehdistössään tiukassa äänilajissa niitä, jotka onnistuivat viime vaaleissa eduskuntaan pyrkiessään paremmin kuin eversti itse, luopumaan "juoksuhaudastasodasta parlamentissa", koska eduskunnassa vain tuhlataan voimia eikä saada mitään kunnollista aikaan. Parlamenttiin "pysähtyminen" voi olla kansanliikkeelle kuolemaksi, sanoo eversti.

Kuva 8. *Helsingin Sanomat* 5.5.1938. Kansalliskirjasto.

IKL:n poliittisessa toiminnassa kristinuskolla ja papeilla oli näkyvä rooli. Kristillisten arvojen korostaminen ja ateistisen kommunismin vastustaminen oli perua lapuanliikkeen ajoilta.

Liikehdintä olikin alkanut Etelä-Pohjanmaalta, joka oli herännäisyyden vahvaa kannatusaluetta ja sittemmin myös IKL:n vahvinta kannatusaluetta. Enemmistö papistosta suhtautui myötämielisesti kansanliikkeeseen, mutta heidän osallistuminensa politiikkaan herätti myös arvostelua muissa poliittisissa ryhmissä ja itse papiston keskuudessa.⁴⁸

Räisäsen piirroksissa uskontoa piti esillä erityisesti rovasti Kares, joka oli IKL:n näkyvin pappismies ja yksi Räisäsen vakiohahmoista. Uskonto oli mukana *Päivän piirroissa* etenkin vuoden 1932 julkaisuissa. *Päivän piirroissa* nro 32 (kuva 9) opetusministeri on arvostellut pappeja politikoinnista, ja pappien oikeutta osallistua politiikkaan asettuu puolustamaan teologian tohtori ja kokoomuksen kansanedustaja B. H. Päivänsalo, rovasti Kares ja kokoomuksen puheenjohtaja Paavo Virkkunen. Sekä Päivänsalolla että Virkkusella oli sympatioita kansanliikkeen suuntaan.⁴⁹ Päivänsalo argumentoi, että papeilla on suorastaan

⁴⁸ Uola 1982, 90–91.

⁴⁹ Sulamaa 1997 [luettu 17.3.2024]; Vares 2007, 108–109.

velvollisuus osallistua politiikkaan, ja hän vertaa pappien asemaa vanhan testamentin profeettoihin. Räisänen onkin piirtänyt kolmikon ajanlaskunaikaiseen vaatetukseen paimensauvoineen ja sandaaleineen. Kuvatekstin lopussa Räisänen huomauttaa, ettei Päivänsalo ottanut kantaa niihin pappeihin, jotka osallistuivat esivallan vastaiseen politikointiin. Pappismiesten paatoksellisuuden ja kuvatekstin piikittelyn voi tulkita Räisäsen kritiikiksi uskonnon ja politiikan sekoittumisesta.

Päivän piirtoja 32.

Keskustelu pappien politikoimisesta jatkuu. Opetusministeri Kukkonen nuhteli esitelmässään Turussa pappeja sopimattomasta politikoimisesta. Nyt astui sunnuntain U.S:ssa politikoivien pappien puolesta näyttämölle tohtori Päivänsalo, joka todistelee vanhan testamentin profeettojen esimerkillä, että papilla on sekä oikeus että velvollisuus politikoida, ettei annettaisi „saatanan vastaan repiä lampaita.“ Esivaltaa vastaan politikoivista papeista ei Päivänsalo senssiaan puhu mitään.

Kuva 9. *Helsingin Sanomat* 1.11.1932. Kansalliskirjasto.

Kyseenalaistavasti Räisänen suhtautuu myös maallikkosaarnaajan ja lapuanliikkeen aktiivin Matti Malkamäen voimalliseen julistukseen *Hämeen Sanomissa* vuonna 1932. *Päivän piirto* nro 59 viittaa kirjoitukseen, jossa Malkamäki julistaa ”uskon pyhän sodan” olevan käynnissä ja vakuuttaa raamatullisin sanankääntein, että lapualaiset voivat pienelläkin joukolla voittaa vastustajansa, kunhan papit vain ”julistavat edellä sanaa”.⁵⁰ *Päivän piirto* nro 3261 puolestaan esittää Kareksen päivittelemässä sitä, miten helsinkiläisnuoria ei kiinnosta vappuhulinan

⁵⁰ *Päivän piirto* nro 59, *Helsingin Sanomat* 30.11.1932.

keskellä tulla kuuntelemaan heidän julistustaan, vaan maalliset hovit vievät nuorten huomion.⁵¹

Räisäsen vuoden 1938 piirroksissa IKL:ään, sen poliitikkoihin ja kannattajiin viitataan avoimesti fasisteina. Kuvateksteissä heihin viitataan esimerkiksi ”meidän fascisteinamme” tai koko puolueeseen ”fascistipuolueenamme”. Huomionarvoista on kuvateksteissä käytetty me-omistusmuoto, joka ottaa huomioon sen, miten IKL asettui osaksi laajempaa eurooppalaista poliittista ilmiötä. Kotimaan tapahtumien lisäksi Räisäsen piirrokset kommentoivat Euroopan tapahtumia, ja näissä piirroksissa nousevat esiin myös Italian ja Saksan poliittiset tilanteet, joissa fasistit ja kansallissosialistit olivat nousseet valtaan. Me-muoto huomioi siis sen, miten oli olemassa italialaisten ja saksalaisten fasistien lisäksi ”meidän” suomalaisia fasistejamme.

Myöhemmän tutkimuskirjallisuuden valossa IKL:n suhde fasismiin ei ole täysin yksioikoinen. IKL:n fasistisuuden määrittely on osittain jo siksi hankalaa, ettei fasismille ole yleisesti hyväksyttyä tarkkaa määritelmää, ja termin merkitys elää ajan ja käyttötarkoitusten mukaan. Lauri Hyvämäen määritelmän mukaan, johon myös Uola yhtyy, IKL:ssä oli fasistisia piirteitä, mutta fasistinen leima oli perua ennen kaikkea puolueen ulkonaisesta tyylistä eikä niinkään ideologisesta perustasta. Silvennoinen, Tikka ja Roselius luokittelevat puolestaan kirjassaan IKL:n fasistiseksi liikkeeksi, joka pyrki julkisuuskuvassaan irti fasismin leimasta, mutta teki kuitenkin käytännössä fasistista politiikkaa.⁵²

Pilapiirroksissa kärjistäminen on olennainen tehokeino, joten Räisäsellä ei piirroksissaan ollut aikaa eikä tilaa eritellä tarkemmin liikkeen suhdetta fasismiin. Fasisteiksi kutsumisen voi nähdä kuitenkin myös keinona kritisoida liikettä: se rinnastaa kotimaiset laitaoikeiston kannattajat Hitlerin ja Mussolinin politiikkaan, joka ei suinkaan ollut kaikissa kansanosissa yhtä suosittua kuin IKL:n kannatuspiireissä. Samalla liikkeen fasistisuuden alleviivaaminen voimistaa lukijoiden mielikuvia liikkeestä epäsovinnaisena ja uhkaavana poliittisena voimana.

3.2 Oppositio suuntaa vailla

Vastustuksesta huolimatta Isänmaallinen kansanliike alistui toimimaan halveksimassaan järjestelmässä isänmaan etuja ajaakseen. Vuonna 1932 puolue haki muotoaan ja solmi vaaliliiton kokoomuksen kanssa seuraavan vuoden eduskuntavaaleja varten.⁵³ Vuonna 1938

⁵¹ Päivän piirto nro 3261, *Helsingin Sanomat* 7.5.1938.

⁵² Silvennoinen et al. 2016, 22; Uola 1982, 117–118.

⁵³ Uola 2006, 250.

IKL:n parlamentaarista toimintaa sävytti erityisesti toiminta oppositiossa yhdessä kokoomuksen kanssa ja valmistautuminen seuraaviin vaaleihin. Hallituksessa puolestaan istui Maalaisliitto, Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (SDP) ja *Helsingin Sanomien* päätoimittajan puolue edistyspuolue.⁵⁴ Oki Räisäsen *Päivän piirrot* arvostelevat IKL:n parlamentaarista toimintaa pilakuville tyypillisesti tuoden esille puolueen vaikeuksia, virhearvioita ja heidän osakseen saamaansa kritiikkiä.

Esimerkiksi piirroksessa nro 3190 kiitellään hallituksen onnistumista ja tuodaan esille, miten oppositiosta on muodostunut ”hampaaton” (kuva 10). Piirroksessa opposition työskentely esitetään epätoivoisena ja hikisenä autonkumin pumppaamisena. Opposition mahti on kuin rikkinäinen autonkumi, josta pihisee ilmaa ulos sitä mukaa, kun sitä sinne pumpataan. Toisin sanoen oppositio ei yrityksistään huolimatta ollut onnistunut ajamaan omia asioitaan tai horjuttamaan hallituksen uskottavuutta, minkä Räisänen tuo piirroksensa kautta esille. Tilannetta kommentoi tyytyväisenä vierestä hallituspuolue Maalaisliiton äänenkannattaja, jonka mielipidettä koko piirros myötäilee.

Päivän piirtoja 3190

Nykyinen hallitusrintama on näihin asti onnistunut niin hyvin, että se on melkoisella oikeutuksella voinut puhua ”hampaattomasta oppositiosta”. — Maalaisliittolaisen Lapin Kansan pakinoitsija vertaa viime päivinä virkanimitysasioiden yhteydessä tapahtunutta oikeisto-oppositiion paisuttelua risaisen autonkumin pumppaamiseen, missä saa hikoilla ilman että koskaan pääsee ”rattaille”.

Kuva 10. *Helsingin Sanomat* 10.2.1938. Kansalliskirjasto.

⁵⁴ ”Suomen hallitukset ja ministerit”. Valtioneuvoston verkkosivut. < <https://valtioneuvosto.fi/hallitukset-ja-ministerit/-/gov/cajander-iii> > [luettu 24.3.2024].

Opposition asemaa parlamentaarisen järjestelmän ”häviäjänä” kuvaa myös kahdessa piirroksessa toistuva vertauskuva valtion lihapadasta, jonka luota kokoomuksen ja IKL:n muodostama oikeisto-oppositio toistuvasti torjutaan. Oppositio puolueet jäävät paitsi hallitusaseman tuomista status- ja palkkaeduista eivätkä pääse toteuttamaan omaa poliittista agendaansa. Samalla hallituspuolueet nauttivat padan herkullisista antimista.⁵⁵

Todellisuudessa varsinkin IKL:llä oli hankaluuksia eduskunnassa, sillä yhtäkään heidän tekemäänsä eduskunta-aloitetta ei hyväksytty.⁵⁶

Vuoden 1939 vaalien lähestyessä oikeisto-oppositio pyrki yhdistämään voimansa isoja hallituspuolueita, SDP:tä ja Maalaisliittoa, vastaan. Kahdessa *Päivän piirroksessa* kokoomuslehdet houkuttelevat IKL:ää äänenkannattajineen unohtamaan ”fascisti- ja natsi-ihanteet” sekä ”fascistis-korporatiiviset haaveet”, jotta oikeiston yhteistyöllä olisi paremmat edellytykset (kuva 11 ja 12). Piirroksista välittyy IKL:n tyytymättömyys vallitsevaan tilanteeseen, sillä molemmissa piirroksissa IKL:n hahmo on kärtyisen ja varautuneen näköinen. Ensimmäisessä piirroksessa *Ajan Suunnan* hahmo suorastaan mököttää, ja toisessa piirroksessa mustapaita on kääntynyt torjuvasti muista pelaajista pois päin ja pohtii tuiman näköisenä, miten pelaisi korttinsa parhaiten. Pelipöytä kuvastaa vaalikamppailua ja sen yhteydessä tapahtuvaa ”poliittista peluuta”, jossa pelaajien on taktikoitava vastustajien voittamiseksi ja oman kannatuksensa maksimoimiseksi. Räisänen kuvaa piirroksissaan IKL:n epäedullisessa tilanteessa, jossa asiat eivät mene toivotunlaisesti ja vaaleissa pärjääminen edellyttää tarkkaa suunnittelua sekä taktikointia. Samalla hallituspuolueiden on helppo myhäillä, sillä käsi on täynnä valttikortteja.

⁵⁵ Päivän piirto nro 3202, *Helsingin Sanomat* 24.2.1938; Päivän piirto nro 3273, *Helsingin Sanomat* 24.5.1938.

⁵⁶ Uola 1982, 243–244.

Päivän piirtoja 3288.

Hallituskärryiltä toistaiseksi tienoheen jäänyt oikeisto vaikuttaa joskus hiukan kiusaantuneelta nykyiseen asemaansa, mutta kiinnittää katseensa ensi vaaleihin, joissa toivoo kokoavansa niin runsaan äänisadon, että tulee sen no-
lee noista asioista melko avomielisesti ja toivoo jo "mukulaakin" oikeiston
jalla jo mahdollisesti kutsutuksi "remmiin". — Tamperelainen Aamulehti jutte-
avuksi.

Päivän piirtoja 3358.

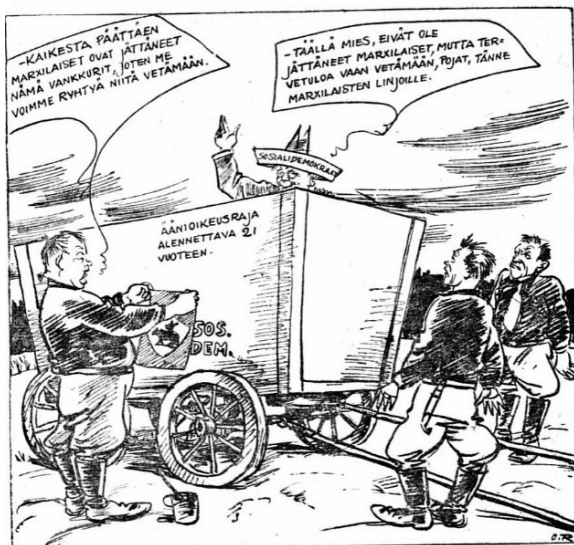

Vaalivuoden lähestyessä alkaa poliittinen "peluu" niiden varalta käydä yhä
vikkelimmäksi. Oikeistolainen hallitusoppositio ei salaa sitä, että se alkaa
pelata maalaisliittoon "pietin", ja sinä mielessä m.m. kokoomustlainen »Uusi
Aura» houkuttelee jälleen "mukulaa" yhteispeliin. Sosialisteilla lehden mielestä
on niin vankat valtit kourassa, ettei niille kukaan mitään mahda.

Kuva 11. *Helsingin Sanomat* 27.7.1938. Kuva 12. *Helsingin Sanomat* 18.10.1938. Kansalliskirjasto.

Räisänen nostaa piirroksissaan esille myös muita IKL:n kohtaamia vaikeuksia. Kahdessa piirroksessa irvailaan puolueen ideattomuudelle ja ohjelman puutteelle. Ensimmäisessä piirroksessa IKL on valjastamassa alun perin sosiaalidemokraattien ideaa äänioikeusikärajan laskemisesta omaksi asiakseen (kuva 13). Toisessa piirroksessa puolestaan pienviljelijäpuolueen äänenkannattaja kommentoi vaalipatojaan lämmitteleviä puolueedustajia. Hän toteaa eräiden lämmittävän vain vanhoja ideoita uudelleen tarkoittaen tällä IKL:ää sekä padan varressa seisovaa Hilja Riipistä (kuva 14).

Päivän piirtoja 3179

Päivän piirtoja 3307.

Kroonillista ohjelman puutetta poteva fascistipuolueemme, ikl. on marxilaisten takapihoja tarkastellessaan löytänyt sieltä sosialdemokraattisen puolueen äänioikeusikärajan alentamismennellä. Pienviljelijäkansanpuolueen oululaisen äänenkannattajan politiikkasesta valtiollisissakin vaaleissa 21 vuoteen. Sosialdemokraattien päälehdessä mies tarkastelee patoja ja toteaa, että ainakin yhdessä niistä yritetään lämpäkinöitsija lausuihin mustapaitapojat tervetulleiksi marxilaisten linjoillemittää "illallisen sopan jäännöstä", joka ei aluksikaan tee kauppaansa nyky-

Vaalipatojen alle aletaan jo kaikilla tahoilla kohennella tulia ja keitoksia hämälä. Pienviljelijäkansanpuolueen oululaisen äänenkannattajan politiikkasesta valtiollisissakin vaaleissa 21 vuoteen. Sosialdemokraattien päälehdessä mies tarkastelee patoja ja toteaa, että ainakin yhdessä niistä yritetään lämpäkinöitsija lausuihin mustapaitapojat tervetulleiksi marxilaisten linjoillemittää "illallisen sopan jäännöstä", joka ei aluksikaan tee kauppaansa nyky-

vetämään heidän vankkureitaan.

selleen "verekseen keittoon" tottuneelle yleisölle.

Kuva 13. *Helsingin Sanomat* 28.1.1938. Kuva 14. *Helsingin Sanomat* 18.8.1938. Kansalliskirjasto.

Puolueella ja erityisesti sen äänenkannattajilla oli myös taloudellisia haasteita, joita Räisänen kuvasi piirtämällä äänenkannattajalehti *Varsinais-Suomen* pohtimaan sisäministeriön kielteistä päätöstä liikkeen arpajaisluvasta.⁵⁷ Tuima ja mielteliäs hahmo seisoo piirroksessa puolueen tunnukseella varustettu kolehtihaavi kädessään. Samalla toinen mustapaita on kääntänyt kukkaron nurinpäin varoja laskeakseen, mutta pöydälle on vierähtänyt kukkarosta vain muutama kolikko. Taloudellisten huolien lisäksi piirroksessa ilmenee inho puoluejärjestelmää kohtaan, kun *Varsinais-Suomi* toteaa, ettei "nykyiseltä mädältä järjestelmältä voi odottaakaan muuta – koko nykyinen puoluejärjestelmä on pyyhittävä pois".⁵⁸

Räisänen ei peittele myöskään puoleen sisäisiä ristiriitoja piirroksissaan. Eniten huomiota saa puolueen sisäinen kiista parlamentaarisen ja ulkoparlamentaarisen toiminnan välillä. Teema toistuu *Päivän piirroksessa* nro 3274, kun Somersalo väittelee pakinoitsijanimellään Antti Suomenpoika muiden mustapaitaisten äänenkannattajien kanssa. Somersalo vaatii eduskunnasta jättäytymistä, kun taas *Karjalan Suunta* ja *Ajan Suunta* ovat vankasti parlamentaarisen toiminnan kannalla.⁵⁹ Sisäisiä ristiriitoja esiintyi myös eduskunnassa käsiteltävissä asioissa. Esimerkiksi piirroksessa nro 3213 Räisänen tuo esille sen, miten

⁵⁷ Uola 1982, 136.

⁵⁸ Päivän piirto nro 3385, *Helsingin Sanomat* 20.11.1938.

⁵⁹ Päivän piirto nro 3274, *Helsingin Sanomat* 25.5.1938.

vaalipiirin aluejaon muuttaminen sai puoluelinjan niin sekaisin, että jopa Kares ja Riipinen ajautuivat asiassa eri puolille.⁶⁰

3.3 Lain ja hyvien tapojen vastainen puolue

Isänmaallinen kansanliike herätti pahennusta ja epäluuloa muissa poliittisissa puolueissa. Puolueen kiihkeä ja muista poikkeava esiintymistyyli oli yksi sen näkyvin epäilyä herättänyt piirre.⁶¹ Kansanliikkeen poliitikkojen retoriikka ei jäänyt myöskään Räisäsen piirroksissa huomiotta. *Päivän piirto* nro 3186 viittaa *Itä-Savo*-sanomalehden tekemään selvitykseen siitä, ketkä kansanedustajista ovat kuluneella istuntokaudella täyttäneet eniten palstatilaa eduskunnan pöytäkirjoissa eli toisin sanoen puhuneet eniten ja pisimpään (kuva 15). *Itä-Savo* jakaa piirroksessa palkintoja parhaiten ”sanailukilpailussa” pärjänneille ja ylivoimaisena voittaja on selvinnyt rovasti Kares. Viiden parhaan joukosta neljä on IKL:n poliitikkoja.

Päivän piirtoja 3186

Savonlinnalainen "Itä-Savo" jakaa "palkinnot" edellisten valtiopäivien sanailukilpailussa täytettyjen pöytäkirjapalstojen metriluvun mukaan. Voittajana luonnollisesti on selviytynyt ikkooällän edustaja rovasti Kares, joka on täyttänyt yli 25 pöytäkirjan palstametriä. Hyvänä kakkosena seuraa Kareksen puoluetoveri Salmiala, ja viiden "parhaan" joukossa on neljä ikkooälläläistä, joiden tehtävänä on parlamentarismimme "puhdistaminen" m.m. agitatoorisesta suunsoitosta.

Kuva 15. *Helsingin Sanomat* 5.2.1938. Kansalliskirjasto.

⁶⁰ Päivän piirto nro 3213, *Helsingin Sanomat* 9.3.1938.

⁶¹ Uola 2006, 256.

Kuvatekstin perusteella Räisänen ei ole lainkaan yllättynyt näistä tuloksista.

Lainausmerkkeihin laitettut sanat *palkinnot* ja *parhaan* viittaavat siihen, ettei Räisänen pidä kilpailun voittamista positiivisena saavutuksena. Hänen mielestään puheenvuorojen laatu olisi kenties määrää tärkeämpää. Edustajien pitkiä puheenvuoroja kommentoiva piirros kritisoi myös laajemmin IKL:n esiintymistä ja poliittista agendaa. Kuvatekstin viimeinen lause nostaa esille tilanteen ironisuuden: IKL:n tehtävänä on omien sanojensa mukaan ”parlamentaarisuuden ’puhdistaminen’ m.m. agitatorisesta suunsoitosta”, mutta sitä yrittäessään puolueen edustajat ovat täyttäneet eduskunnan täysistunnot omalla kiivaalla retoriikallaan.

Pitkien ja kiihkeiden puheenvuorojen lisäksi *Päivän piirrot* rakentavat IKL:n ja sen äänenkannattajien retoriikasta aggressiivista kuvaa. Esimerkiksi *Hämeen Sanomat* riehuu piirroksessa nro 3338 nyrkit heiluen suututtuaan yleisradiossa esitetystä ulkopoliittisesta selostuksesta (kuva 16). Uhkaavana nyrkki pystyssä esiintyy myös toinen IKL:n äänenkannattaja piirroksessa nro 3254, jossa lehden hahmo uhoaa, ettei ikinä tule unohtamaan kokoomuksen yritystä puukottaa heitä selkään.⁶² Vaalitaistelua kuvaavassa *Päivän piirrossa* puolestaan IKL:n ja Maalaisliiton välinen kilpailu rinnastetaan härkätaisteluun, ja Kares uhkailee maalaisliittolaisia äänestäjiä siirtymään IKL:ään.⁶³

⁶² Päivän piirto nro 3254, *Helsingin Sanomat* 29.4.1938.

⁶³ Päivän piirto nro 3365, *Helsingin Sanomat* 29.10.1938.

Päivän piirtoja 3338.

Hämeenlinnalainen kansainvälisten "näkemysten" äänenkannattaja "Hämeen Sanomat" on kiihköytynyt niin tiistai-iltana yleisradiossa kuulemastaan herra Kaj Klengen ulkopoliittisesta selostuksesta, joka sen mielestä oli liian suopea Tšhekkoslovakialle, että johtavassa kirjoituksessa syyttää selostajaa "kansanrintamalaisesta valhepropagandasta" ja vaatii hänelle "äkkilähtöä" yleisradiosta.

Kuva 16. *Helsingin Sanomat* 23.9.1938. Kansalliskirjasto.

Jyrkkyys ulottui myös IKL:n asemaan oppositiopuolueena. IKL suhtautui hallitukseen ehdottomasti eikä suurimmaksi osaksi edes halunnut ymmärtää hallituksen näkemyksiä. Erityisen jyrkästi IKL suhtautui A. K. Cajanderin punamultahallitukseen, joka oli vallassa 1937–1939.⁶⁴ Tätä vihamielisyyttä kuvaa esimerkiksi *Päivän piirto* nro 3217, jossa *Ajan Suunta* pahantuulisena seuraa vierestä hallituksen hyväntuulista yhteistyötä (kuva 17). Vuoden vanhaan hallitukseen viitataan piirroksessa ihmelapsena, ja *Ajan Suuntaa* kuvaillaan puolestaan äkkijyrkäksi ja pahansuovaksi. Kuvatekstin mukaan äänenkannattaja on vitsa kourassaan valmis kurittamaan hallituksen ihmelasta heti tilaisuuden tullen.

⁶⁴ Uola 1982, 242; Uola 2006, 257.

Päivän piirtoja 3217

Hallitus tuli eilen vuoden vanhaksi. Oppositio, joka ei tästä "lapsesta" ollenkaan pidä, kulkee pahansuopana vitsa kourassa hakien tilaisuutta vitsankäyttöön. Varsinkin äkkijyrkkä "suunnisto" käyttää pääministerin äskelsen puheen johdosta ivallista kieltä, puhuen jostakin "ihmelapsesta".

Kuva 17. *Helsingin Sanomat* 13.3.1938. Kansalliskirjasto.

Räisäsen piirroksat nostavat esille lisäksi tilanteita, joissa IKL:n äänenkannattajat ovat päätyneet tekemään omia, yleisestä mielipiteestä poikkeavia tulkintoja ja selittelemään asioita itsensä kannalta parhain päin. *Päivän piirto* nro 3271 kuvaa tilannetta, jossa kokoomuksen äänenkannattajalehti *Karjalainen* ojentaa IKL:n lehdistöä siitä, että he ovat halventaneet vapaussodan päättymisen 20-vuotisjuhlaa ja esittäneet omia tulkintojaan "valkoisen armeijan testamentista".⁶⁵ Piirroksen raivostunut *Karjalainen* haukkuu pelästyneitä IKL:n lehtiä narreiksi ja syyttää heitä valkoisen armeijan testamentin tulkitsemisesta "omien poliittisten mielihalujen mukaan". Piirroksessa Räisänen antaa kritiikin kuulua kokoomuslaisen äänenkannattajan suusta ja tuo näkyviin IKL:ään kohdistuvaa arvostelua.

Äänenkannattajien selittely nousee esille myös *Päivän piirroksessa* nro 3376, jossa *Ajan Suunta* esittää, ettei tunnista mustapaitaista nuorukaista IKL:ään kuuluvaksi (kuva 18). Piirros viittaa IKL:n nuorisjärjestön ilkeävaltaiseen tempaukseen Kuopiossa, jossa nuorisjärjestön jäsenet olivat räjäyttäneet pommin työväentalon pihamaalla ja levittäneet provosoivia julistuksia kommunistien nimissä.⁶⁶ Suurennuslasista ja nuorukaisen mustasta paidasta sekä vaaleasta

⁶⁵ *Päivän piirto* nro 3271, *Helsingin Sanomat* 21.5.1938.

⁶⁶ *Uola* 1982, 310–311.

solmiosta huolimatta *Ajan Suunta* ei ole tunnistavinaan nuorukaista omakseen ja tuomitsee jyrkästi nuorison ilkivaltaisen toiminnan. Tilannetta seuraa pastori Simojoki, joka johti IKL:n nuorisojärjestöä, ja jonka valmennettavana provosoivien lehtien laatija oli viime kesänä kuvatekstin mukaan ollut.⁶⁷

Päivän piirtoja 3376.

Kun eräät ikl:n nuorisojärjestön "toimenpojat" ovat Kuopiossa järjestäneet provokatoorisessa tarkoituksessa liikkeelle kommunistisia julistuksia ja "paa-kaattanneet" työväntalon pihamaalla pommien ammatillisen järjestöviikon kunniaksi, sanoo ikl:n pääsuunta olevan "täysin tuntematonta", kuuluvatko nuo poikaset ikl:ään, vaikka ainakin "kommunistilehtisten" laatija oli viime kesänä Kuortaneen "nuorisoleirilläkin" m.m. pastori Simojoen valmennettavana.

Kuva 18. Helsingin Sanomat 10.11.1938. Kansalliskirjasto.

IKL:n nuorisojärjestöt olivat toimintamuodoiltaan emäjärjestöä radikaalimpia ja provosoivampia. IKL:n ensimmäisen nuorisojärjestön Sinimustien toiminta kiellettiinkin hyvien tapojen vastaisena 1936. Toiminnan jatkajaksi perustettiin kuitenkin saman tien uusi nuorisojärjestö Mustapaidat.⁶⁸ Edeltävässä piirroksessa *Ajan Suunta* haluaa tehdä selkeästi pesäeron paheksuntaa herättäneestä nuorisotoiminnasta ja siten suojella varsinaisen puolueen mainetta. Räisäsen piirroksesta käy kuitenkin selväksi, että hänen tulkintansa mukaan pesäero nuorisojärjestön ja puolueen välillä oli puhtaasti nimellinen, ja Kuopion tapahtumien tuomitsemisessa oli kyse vain silmänkääntötempusta. Piirros kyseenalaistaa *Ajan Suunnan* uskottavuuden ja saa lukijan arvioimaan IKL:n kannattajien toiminnan hyväksyttävyyttä.

⁶⁷ Ibid., 298.

⁶⁸ Ibid., 308–311.

Isänmaallisen kansanliikkeen radikaalit taipumukset näkyvät useammassa Räsäsen piirroksessa vuodelta 1932, jolloin liike vielä haki muotoaan. Marraskuun loppupuolella julkaistu *Päivän piirto* nro 52 kuvaa kokoomuslaisten lapuanliikkeen kannattajien yritystä käydä SDP:n kansanedustaja Mikko Erichin kimppuun junassa.⁶⁹ Mikko Erich oli jo ennestään lapuanliikkeen huonoissa kirjoissa, sillä hän oli kritisoinut liikettä toistuvasti, ja hänen puhetilaisuutensa työväentalolla oli antanut kimmokkeen Mäntsälän kapinalle.⁷⁰ *Päivän piirrosta* häijyn näköiset lapualaisasuihin pukeutuneet miehet latailevat aseitaan junan makuuvaunussa, ja toinen heistä toteaa, että ”Mikolle” on annettava ”pieni muistutus ihmiselämän katoavaisuudesta”. Samalla Kares pitää ovella vahtia ja viereisestä junavaunusta kurkistaa huolestuneen näköinen Erich. Piirros tuo esille vastapuolen kansanedustajaan kohdistuneen väkivaltaisen painostusyrityksen ja osoittaa toiminnan tuskin muuttuneen lapuanliikkeen laittomuuksista.

Isänmaallisen kansanliikkeen poikkeava ideologia, kiihkeä esiintyminen ja maine lapuanliikkeen jatkajana koettiin muissa poliittisissa piireissä uhkaavaksi. Niin kutsuttu laillisuusrintama hallitsi Suomen politiikkaa ja demokratian turvaamisen hengessä poliittiset vastustajat pyrkivät rajoittamaan IKL:n toimintaa lainsäädännöllisin keinoin. IKL:n toiminnan rajoittamiseksi sovellettiin lapuanliikkeen painostuksesta laadittuja poikkeuslakeja, mutta myös uusia lakeja säädettiin. Esimerkiksi valtiovallan halventamiseen puuttunut ”kiihotuslaki” ja poliittisten tunnusmerkkien käytön kieltänyt ”puserolaki” olivat kohdistettu ennen kaikkea IKL:lle. Marraskuussa 1938 jo aiemminkin IKL:n lakkautusta vaatinut sisäministeri Urho Kekkonen teki päätöksen IKL:n toiminnan kieltämisestä. Helsingin raastuvanoikeus ei kuitenkaan hyväksynyt lakkautuspäätöksen perusteluja ja päätyi kumoamaan sisäministerin antaman päätöksen. Raastuvanoikeus ei katsonut itse IKL:n toimivan lain vastaisesti, vaikkakin sen asema laittomana lakkautetun lapuanliikkeen seuraajana tunnustettiin.⁷¹

”Kekkosen konsteiksi” kutsuttu lakkautusyritys sai paljon huomiota oikeusistuimen kielteisen päätöksen vuoksi.⁷² *Helsingin Sanomien* pilapiirtäjän oli myös kommentoitava tapausta. Tapahtumia kuvaavat ytimekkäästi piirrokset nro 3387 ja nro 3399 (kuva 19 ja 20). Molemmissa piirroksissa IKL on puolueen omaa tunnusta mukailleen kuvattu karhulla

⁶⁹ *Päivän piirto* nro 52, *Helsingin Sanomat* 22.11.1932.

⁷⁰ Pietiäinen 2023, 379; Uola 2006, 235.

⁷¹ Uola 2006, 256–258.

⁷² *Ibid.*, 257.

ratsastavana mustapaitaisena miehenä. Ensimmäisessä piirroksessa suoraselkäinen ja metsästysasuinen ministeri Kekkonen on tuominnut IKL:n toiminnan ”lain ja hyvien tapojen” vastaiseksi ja ”loksauttanut ketunraudat” IKL:n karhun jalan ympärille sekä vienyt mustapaidalta tämän piikikkään nuijan. Toisessa piirroksessa puolestaan mustapaita ratsastaa nuija kourassaan ”sisäministerin rakenteleman risuaidan läpi kuin koira veräjältä” samalla, kun Kekkonen ja toinen maalaisliittolainen raapivat vieressä neuvottomina päätään.

Päivän piirtoja 3387.

IKL:n suunnisto on paljon puhunut ”ketunrautojen loksauttamisesta” ja piikittellyt sisäministeriä, ettei hän uskalla käyttää ”Kekkonen konstejaan” liikettä vastaan. — Nyt on sisäministeri ”loksauttanut ketunrauda” ja ottanut pois piikkikurikan satimeen astuneen karhun selässä teutaroivalta ”synkkäkatsel- nelta fascistilta” kieltämällä hallinnollisella määräyksellä toistaiseksi liikkeen toiminnan lain ja hyvien tapojen vastaisena.

Päivän piirtoja 3395.

Eivät ne pitäneetkään IKL:n karhun tassuun loksautaneet ketunrauda, vaan uiskahtivat, ja elukka meni läpi sisäministerin rakenteleman risuaidan kuin koira veräjältä. Mahtaneeko sitten suunnitella sisäministeri oikeita karhunkouluja, piikkilankaestettä, koskapahan hallitus on antanut tiedonannon, missä ilmoittaa jatkavansa jahtia

Kuva 19. *Helsingin Sanomat* 23.11.1938. Kuva 20. *Helsingin Sanomat* 2.12.1938. Kansalliskirjasto.

Räisänen kuvaa piirroksissaan, miten Kekkonen pyrki viemään IKL:n poliittiset aseet ja estämään puolueen toiminnan. Mikko Uolan näkemyksen mukaan Kekkonen organisoimassa lakkautusyrityksessä oli ennen kaikkea kyse yrityksestä vaientaa poliittinen vastustaja. Hänen mukaansa jo lakkautuksen tueksi esitettyjen perusteluiden heikkous osoitti, ettei IKL todellisuudessa uhannut suomalaista demokratiaa. Lakkautusyritys ei onnistunut, mutta siitä seurannut epävarmuus liikkeen toiminnan jatkuvuudesta heikensi kuitenkin IKL:n kannatusta.⁷³

Räisänen kuvaakin näitä IKL:n kohtaamia vaikeuksia *Päivän piirroksessa* nro 3414 suoranaisesti umpikujana (kuva 21). Marraskuussa 1938 julkaistussa piirroksessa Räisänen on piirtänyt IKL:n keskeisimmät poliitikot ja pää-äänenkannattajan puskemaan päätään vasten seinää, joka edustaa kansanvaltaista yhteiskuntajärjestystä. Tuskastunein elein ja ilmein hahmot

⁷³ Uola 2006, 258.

yrittävät kaataa seinää, joka ei hievahdakaan. Piirroksessa pilkka on luotu siitä, miten puskemisesta ja kaikista yrityksistään huolimatta kansanliike ei ole kyennyt kaatamaan halveksimaansa järjestelmää.

Päivän piirtoja 3414.

Huonoiksi valitsee jo Ikl:n pääsuuntakin alkoja näkemysväen poliittiselle liiketoiminnalle. "Nyt livistävät jänishousut riveistä", sanoo äänenkannattaja, mutta kehoittaa: "Puskeamme me jälle jääneet sitä tiukemmin", koska "herra Kekkonen omalaatuinen konstanteko aiheutti aika sievoisen tappion."

Kuva 21. *Helsingin Sanomat* 29.12.1938. Kansalliskirjasto.

Räisänen maalaa piirroksissaan kuvaa IKL:stä puolueena, joka turvautui kiihkeäsävyiseen julistukseen, yksinkertaisiin selityksiin ja hyökkäävään käyttäytymiseen pitääkseen kannatuksensa ja ajaakseen itselleen tärkeitä asioita. *Päivän piirtojen* perusteella puolueella oli eriskummallinen ja sekava ideologia, joka ei saanut ymmärrystä muilta puolueilta. Puolueen toimijoiden arvovallan ja pätevyiden ohella piirrokset kyseenalaistavat myös kannattajien älykkyyden: kukaan järkevä ihminen ei menisi IKL:n temppeihin lankaan vaan pystyisi näkemään kiivaan esiintymisen ja silmäkääntötemppejen taakse. Räisänen tuo vahvasti piirroksissaan esille myös puoluekentän uuden tulokkaan sopeutumisvaikeudet vallitsevaan poliittiseen kulttuuriin. Puolueella oli sisäisiä ristiriitoja, krooninen ohjelman puute, rahat lopussa ja oikeisto-oppositiostakin muodostui täysin hampaaton punamultahallituksen vastustaja. Lisäksi puolueen hyökkäävyys ja rienaava esiintyminen kääntyi IKL:ää itseään vastaan, kun muut puolueet ryhtyivät rajoittamaan puolueen toimintaa

lainsäädännön avulla. IKL joutui muiden puolueiden hylkimäksi eikä kovasta yrittämisestä huolimatta kyennyt kaatamaan kansanvaltaista yhteiskuntajärjestystä.

4 Oki Räisäsen suosikkiahmot

4.1 IKL:n kiivaat poliitikot ja äänenkannattajalehdet

Ylösen mukaan pilapiirroksissa toistuvasti esiintyvät piirtäjien suosikkiahmot ovat huomionarvoisia. Rastas huomauttaa puolestaan, että poliitikoille on kunnia esiintyä pilapiirroksissa, sillä vain merkittävimmät poliitikot nähdään piirtämisen arvoisina. Siksi on syytä kiinnittää huomiota myös Oki Räisäsen suosikkiahmoin. Yleisesti ottaen Räisänen piirsi hahmonsa aina jotain todellista henkilöä muistuttavaksi, esimerkiksi puolueen puheenjohtajaksi tai lehden päätoimittajaksi. Räisäsen tyyli eroaakin tässä suhteessa myöhemmästä perinteestä ja esimerkiksi Kari Suomalaisen kuvastosta, jossa esiintyy puoluehahmoja. Puoluehahmot edustivat koko puoluetta ja heihin yhdistettiin usein puolueen kannattajiin liitettyjä stereotyyppisiä piirteitä. Aikana ennen televisiota ja valokuvien täyttämää mediaa Räisänen myös usein nimesi hahmonsa, jotta lukijat osaisivat tunnistaa poliitikot piirroksista paremmin.⁷⁴

Lapuanliikkeen ja IKL:n johtohahmoista esimerkiksi rovasti K. R. Kares, Hilja Riipinen ja Arne Somersalo olivat Räisäsen suosikkiahmoja. Kareksen elämässä yhdistyivät uskonto ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen. Poliittisella urallaan hän ehti kuulua vanhasuomalaiseen puolueeseen, kokoomukseen ja IKL:ään. Pappina hän työskenteli usealla eri paikkakunnalla ja Lapuan kirkkoherran viran hän sai vuonna 1924. Vakaumukseltaan hän oli kiihkeä kristitty, ja hän vaikutti voimakkaasti Etelä-Pohjanmaan herännäispiireissä.⁷⁵ *Päivän piirtoihin* Räisänen on piirtänyt Kareksen jyrkkänä, tuimana ja itsepäisenä hahmona. Räisäsen piirrosten perusteella Kares oli retoriikaltaan hyvin voimakas. Esimerkiksi yhden piirroksen kuvatekstissä häneen viitataan IKL:n ”voimamiehenä julistuksen alalla”⁷⁶. Kareksen ärhäkkää esiintymistyyliä kuvaa myös se, miten yksi piirros vuodelta 1938 kommentoi Kareksen saamaa sakkotuomiota esivallan kunnianloukkaamisesta.⁷⁷

Hilja Riipinen oli lapuanliikkeen ja IKL:n harvoja naisaktiiveja. Hän oli myös merkittävä vaikuttaja Lotta Svärd -järjestössä ja Kareksen tavoin entinen kokoomuksen kansanedustaja. Siviiliammatiltaan Riipinen oli Lapuan yhteiskoulun saksan ja venäjän lehtori, ja hän oli saksalaisen kansallissosialismin innokas ihailija. Riipinen tunnettiin myös lisänimellä ”Hurja-

⁷⁴ Rastas 2016, 81, 90; Ylönen 2001a, 19, 169–170.

⁷⁵ Silvennoinen et al. 2016, 178–180.

⁷⁶ Päivän piirto nro 3261, *Helsingin Sanomat* 7.5.1938.

⁷⁷ Päivän piirto nro 3181, *Helsingin Sanomat* 30.1.1938.

Hilja”, joka kuvasi hänen jyrkkiä mielipiteitään ja kiihkeää esiintymistään.⁷⁸ Räisäsen piirtämä Riipinen on lisänimensä veroinen voimakastahtoinen, äänekäs ja antaumuksellinen poliitikko. Piirroksissa hänen toistuvia eleitään ovat esimerkiksi vastustajien haastava osoittelu ja jalan polkeminen vimmastuksissaan.

Arne Somersalo päätoimitti kansanliikkeen pää-äänenkannattajalehtiä *Ajan Sanaa* ja *Ajan Suuntaa* sekä joukkoa maakuntalehtiä. Hän oli taistellut ensimmäisessä maailmansodassa Saksan armeijassa, ja sotakokemuksesta oli muotoutunut pohja hänen radikaalille maailmankatsomukselleen. Somersalo esiintyy *Päivän piirroissa* myös pakinoitsijanimellään Antti Suomenpoika. Näkemyksiltään Somersalo oli jyrkkä, ja hänen räikeä kirjoitustyyhinsä aiheutti aika ajoin ongelmia lehdille, mutta kannattajien keskuudessa hän oli suosittu.⁷⁹ *Päivän piirroissa* nousee erityisesti esille Somersalon radikaalit näkemykset, puoluejohdon arvostelu ja vaatimukset parlamentarismien hylkäämisestä. Somersalon tausta armeijan upseerina näkyy myös hahmon sotilaallisessa pukeutumisessa ja suorasukaisessa tavassa esittää omia näkemyksiään.

Lehdistön poliittisuus nousee vahvasti esille Räisäsen piirroksissa, ja *Päivän piirroissa* esiintyy poliitikkojen lisäksi puolueiden äänenkannattajia, paikallislehtiä ja pakinoitsijoita tiuhaan tahtiin. Heidätkin Räisänen on nimennyt, ja lehdistön edustajiksi heidät tunnistaa paperihuista, joita suomalaisessa pilapiirros perinteessä on käytetty lehdistön tunnuspiirteenä.⁸⁰ IKL:n äänenkannattajahahmot tunnistaa vuoden 1932 piirroksista lapualaisvillapaidasta ja vuoden 1938 piirroksista mustasta paidasta sekä vaaleasta solmiosta. Kuvateksteissä IKL:n lehdistöön viitataan monesti ”suunnistona” ja nimitys juontunee siitä, miten monet puolueen lehdistä nimettiin samaan tyyliin: esimerkiksi *Ajan Suunta*, *Työn Suunta* ja *Karjalan Suunta*.

Räisänen on piirtänyt kansanliikkeen äänenkannattajista monesti hyvin kiihkeitä ja voimakassanaisia. Hahmojen eleet ja ilmeet heijastelevat todennäköisesti lehtien kirjoitusten sävyä ja sisältöä. Räväkät äänenkannattajalehdet olivatkin toistuvasti viranomaisten hampaissa kirjoitusten venyttäessä sananvapauden rajoja.⁸¹ Lehtien ilmaisutyylin voimakkuutta kuvaa myös se, miten hahmot ovat *Päivän piirroissa* monesti tunteidensa vietävissä – milloin uhmakkaita ja milloin tuiman pettyneitä. Osassa piirroksista

⁷⁸ Silvennoinen et al. 2016, 238–240.

⁷⁹ Silvennoinen et al. 2016, 53–54; Uola 1982, 282–283.

⁸⁰ Ylönen 2001a, 170.

⁸¹ Uola 2006, 256.

äänenkannattajat ovat myös juonittelevan ja viheliäisen näköisiä sekä ulkomuodoltaan epäsiistejä. Muihin hahmoihin verrattuna IKL:n lehdet ovat osassa piirroksista pienikokoisempia ja ruumiinrakenteeltaan hinteliä, mikä saattaa viitata puoluelehdistön muita nuorempaan ikään tai kannattajakunnan muita pienempään kokoon.

Päivän piirtoihin on tallentunut myös IKL:n lehdistön eri vaiheita. Esimerkiksi *Ajan Suunnan* perustamisesta esittää oman näkemyksensä piirros nro 63 (kuva 22). Piirros rinnastaa *Ajan Suunnan* perustamisen lapsen syntymään, kuvatekstin sanoin ”iloiseen perhetapaukseen”. Räisänen kuvaa uuden lehden ”vaikeana tapauksena” ja ottaa ivan keinoin kantaa lehden linjaan ja kirjoitustyyliin. Kuvan vastasyntynyt räähky kovaan ääneen, ja kuvateksti huomauttaa lehden olevan heti perustamisensa jälkeen hallituksen ja oikeusministerin kimpussa, mikä osoittaa lehden olevan tyyliltään ärhäkkä ja hallituksenvastainen.

Päivän piirtoja 63.

Isän maallisessa kansanliikkeessä on sattunut iloinen perhetapaus. Poliittisen ja taloudellisen luottonsa loppuun kuluttaneen „Äjan Sanan” tilalle on ilmestynyt „Äjan Suunta”-niminen julkisen sanan edustaja, joka jo ensimmäisellä vuorokaudellaan kehuu olevansa „leijonan pentu” – ja pitää ääntäkin kuin leijona nahutessaan hallituksen ja varsinkin oikeusministerin kintussa kiinni. Vaikeanpuoleiseksi kehuu itsekin synnytyksensä. Miten pitkäaikainen eläjä sitten mahtoi tulla.

Kuva 22. *Helsingin Sanomat* 4.12.1932. Kansalliskirjasto.

Räisänen välittää piirroksellaan kuvan *Ajan Suunnasta* hyökkäävänä ja äänekkäänä lehtenä, jota ei voi pitää asiallisena tai varteenotettavana sanomalehtenä. Samanlainen mielikuva lehdestä vahvistuu myös myöhempien piirrosten perusteella. Edellä mainitussa piirroksessa

nousee lisäksi esille kansanliikkeen lehtien taipumus joutua lakkautusuhan alle hyvien tapojen vastaisen kirjoittelun vuoksi. Kuvatekstissä *Ajan Sanan* lakkautukseen viitataan toteamalla, että lehti oli kuluttanut loppuun ”poliittisen ja taloudellisen luottonsa”, ja kuvatekstin lopussa pohditaan, kuinka kauan menee ennen kuin uusi tulokas päätyy myös lakkautusuhan alle.

Päivän piirroissa hahmojen pukeutuminen kertoo monesti heidän puoluetustaan tai poliittisesta suuntautumisesta. Vuoden 1932 piirroksissa entisen lapuanliikkeen kannattajat tunnistaa heille tunnuksenomaisesta yksiraitaisesta villapaidasta. Asukokonaisuuteen kuuluu usein myös lanteilla oleva puukko, kärjestä käyrät jalkineet ja joskus hahmoilla on päässään myös karvalakki. Tähän lapualaisasuun on pukeutunut vuoden 1932 kuvissa monet IKL:n tulevista aktiiveista, mutta myös muilla kuin heillä on samanlainen asu yllään. Erityisesti osalla kokoomuksen poliitikoista tai äänenkannattajista on piirroksissa lapualaisasu yllään, vaikka he eivät olisi perusteilla olevaan IKL:ään varsinaisesti kuuluneetkaan. Esimerkiksi kokoomuksen pää-äänenkannattaja *Uusi Suomi* oli puolueen jyrkän oikeistolaisiiven hallussa ja vuoden 1932 *Päivän piirroissa* lehden hahmo onkin pääsääntöisesti pukeutunut lapualaisasuun.⁸² Hahmojen vaatetuksen merkitystä kuvaa osuvasti *Päivän piirto* nro 47, jossa lapuanliikkeen äänenkannattaja *Lakeuden Sana* tarjoaa kokoomuslaisille lehdille ”isänmaallisia tamineita” puettavaksi (kuva 23).

⁸² Vares 2007, 114–115.

Päivän piirtoja 47

Lapualaisrintaman hyökkäys kokoomuspuolueen laillisuuskannalla säilynyttä sanomalehdistöä vastaan näyttää saavan enistään avoimemman ja päättävämmän luonteen. Muundan lapualainen maaseudun viikkolehti, „Lakenden Sana“ nimeltään, vaatii jo jyrkässä äänilajissa sellaisia lehtiä kuin Karjalaa ja Satakunnan Kansaa kääntämään turkkinsa lapualaiseksi ajoissa, etteivät jää sen joukon jalkoihin, joka aiotaan vaalien lähestyessä „polkea maasta“ lapualaisuuden merkeissä.

Kuva 23. Helsingin Sanomat 17.11.1932. Kansalliskirjasto.

Vuoden 1938 Päivän piirroissa IKL:n poliitikkojen ja äänenkannattajalehtien vaatetus vaihtuu mustiin paitoihin, solmioihin ja kiiltäviin saappaisiin. IKL:n vakiintuessa puolue otti käyttöönsä mustat puserot ja siniset solmiot poliittiseksi univormuksi, mistä johtuu myös muutos Räisäsen kuvissa. Asu oli suosittu liikkeen piirissä, ja värit sininen ja musta olivat peräisin lapuanliikkeeltä. Sininen symboloi isänmaata, ja musta oli Italiasta lainattu tunnus kommunisminvastaiselle fasismille. Poikkeavaa pukeutumista ei katsottu hyvällä muissa puolueissa, ja vuoden 1934 puserolaki kielsi poliittisten tunnusten käyttämisen julkisuudessa. IKL:n kannattajat käyttivät asua kuitenkin edelleen omilla tilaisuuksissaan.⁸³

4.2 IKL:n kotimaiset kilpailijat ja ulkomaiset esikuvat

Päivän piirrot kommentoivat tiiviisti päivänpolitiikan tapahtumia laidasta laitaan ja piirroksissa esiintyy hahmoja läpi puoluekentän. Myös näillä hahmoilla on omia tunnuspiirteitä. Kokoomuksen edustajat on kuvattu monesti pulskina ja hyvin pukeutuneina

⁸³ Uola 2006, 248–249.

porvareina. Maalaisliittolaisen voi tunnistaa napitetusta päällystakista ja piipusta. Vasemmistolehdet on puolestaan piirretty työhaalareihin pukeutuneina. Monet näistä hahmoista esiintyvät samoissa piirroksissa lapuanliikkeen ja IKL:n kannattajien kanssa, ja piirroksiin on tallentunut niin puolueiden välienselvittelyä kuin keskinäisiä kädenojennuksiakin.

Erityisesti kokoomus pui suhdettaan oikeistolaiseen kansanliikkeeseen, mikä on vahvasti esillä myös *Päivän piirroissa*. Vuonna 1932 kokoomuksen sisällä kilpailivat jyrkkä ja maltillinen siipi keskenään, mikä näkyi suhtautumisessa kansanliikkeeseen. Jyrkempi suuntaus pääsi kokoomuksen sisäisessä kamppailussa niskan päälle, mikä johti läheisiin väleihin IKL:n kanssa vuonna 1932. Oikeistolaisten voimien välillä vallitsi ”henkinen arvoyhteys”, ja olihan moni IKL:n perustajahahmo silloinen kokoomuksen kansanedustaja. Kokoomus ja IKL solmivatkin vuoden 1933 vaaleihin vaaliliiton, mutta se osoittautui huonoksi ratkaisuksi kokoomukselle, sillä se menetti IKL:lle kansanedustajien paikkoja.⁸⁴ Puolueiden välinen läheisyys näkyy Räisäsen piirroksissa, ja vuodelta 1932 on useampi piirros, joka kuvaa vallan siirtymistä kokoomuksessa ”lapualaisille” ja ”liikemiehille”. Esimerkiksi *Päivän piirto* nro 49 kuvaa, miten jyrkän lapualaisuunnan kannattajat karräävät maltillisen laillisuussuunnan kannattajat ulos puolueen keskusliitosta (kuva 24).

⁸⁴ Silvennoinen et al. 237; Uola 2006, 250–251; Vares 2007, 108, 152, 164.

Päivän viirtoja 49.

Niin kävi kokoomuspuolueen keskusliiton kokouksessa torstaina, kuin yllä näemme. Lapualaissuunta, joka oli „varautunut paikalle” panti toimeen kokoomuksen johdossa täydellisen „valtankaappauksen” heittäen nlos valtuuskunnasta maltillisen laillisuussuunnan edustajina m. m. valtuuskunnan pitkäaikaisen puheenjohtajan, professori Haatajan ja eduskuntaryhmän puheenjohtajan Pekka Pen- nasen. Puoluetta ryhdytään nyt johtamaan täydellisesti „liikepe- riaateitten” mukaan.

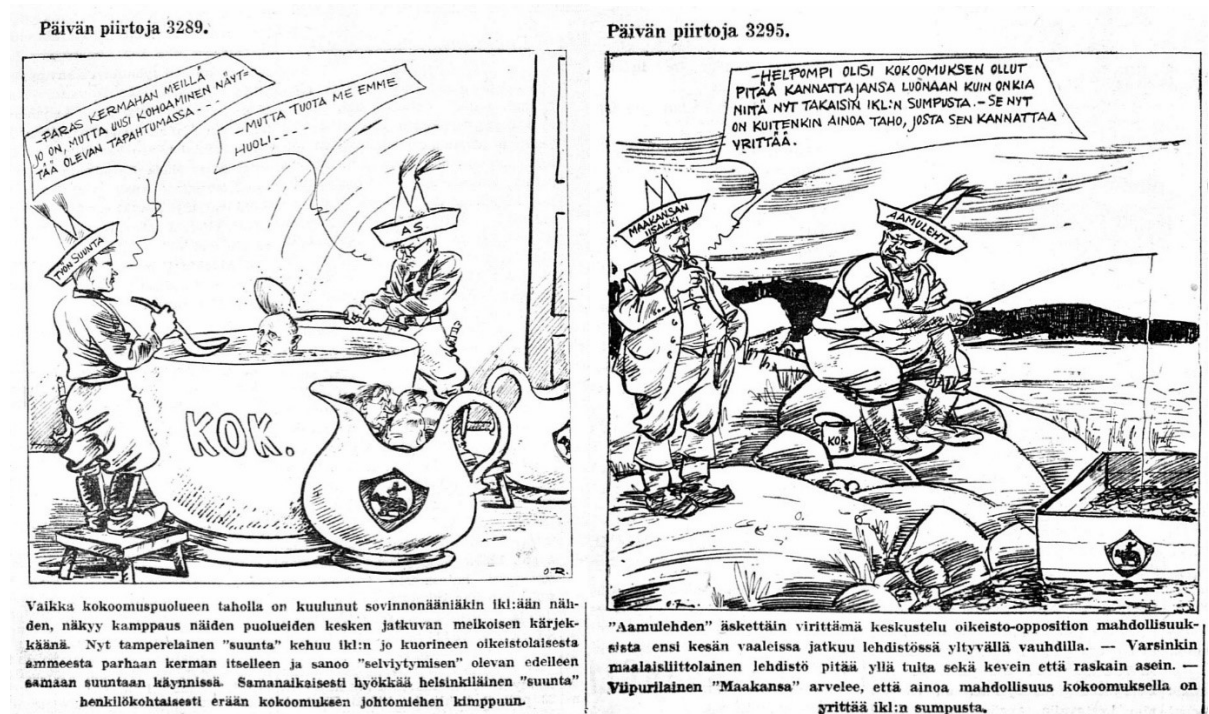
Kuva 24. Helsingin Sanomat 19.11.1932. Kansalliskirjasto.

Vuoden 1938 Päivän piirroissa kokoomuksen ja IKL:n suhde näyttäytyy monimutkaisempana. Aika ajoin puolueet lähentyvät ja aika ajoin taas erkanevat toisistaan. Kiilaa puolueiden välille luo kilpailu samoista äänestäjistä ja IKL:n ihannoima fasismi ja kansallissosialismi. Kokoomuksen esiintyminen on myös Päivän piirtojen perusteella maltillisempaa eikä yhtä pahennusta herättävää. Puolueita yhdistävistä tekijöistä merkittävin on yhteinen asema oppositiossa. Tähän oppositioon viitataan piirroksissa monesti ”yhtyneenä oikeistona”, mikä alleviivaa puolueiden yhteistä asemaa ja yhteisiä päämääriä hallituksen vastaisena poliittisena voimana. Maalaisliittolaisen Kekkosen masinoima IKL:n lakkautusyritys yhdisti myös puolueita, sillä kokoomus asettui vastustamaan lakkautusyritystä vedoten sen laittomuuteen.⁸⁵ Räisäsen piirroksissa kokoomus esimerkiksi suree IKL:n lakkauttamista ja lupaa mustapaitaiselle lapselle, ettei ”vieras setä saa tehdä pojulle mitään

⁸⁵ Vares 2007, 276–278.

pahaa”.⁸⁶ Pian lakkautusyrityksen jälkeen kokoomus teki piirroksissa kuitenkin uudestaan pesäeroa kansanliikkeeseen.

Kokoomuksen ja IKL:n yhteistä kannatuspohjaa, ja siitä aiheutuvaa keskinäistä kilpailua kuvaavat piirrokset nro 3289 ja 3295 (kuva 25 ja 26). Ensimmäisessä piirroksessa IKL kaappii kokoomuksen kerma-ammeesta parhaat ainekset eli parhaat poliitikot itselleen, ja toisessa piirroksessa kokoomuslainen *Aamulehti* joutuu onkimaan äänestäjiä takaisin IKL:n sumpusta.

Kuva 25. *Helsingin Sanomat* 28.7.1938. Kuva 26. *Helsingin Sanomat* 4.8.1938. Kansalliskirjasto.

IKL:n fasismin ja kansallissosialismin ihailun aiheuttamat esteet vaaliyhteistyölle nousevat esiin jo aiemmin mainituissa piirroksissa nro 3288 ja 3358 (kuvat 11 ja 12). Puolueiden välistä välirikkoa kuvaavat puolestaan piirrokset nro 3250 ja 3333, joista ensimmäisessä *Ajan Suunta* toteaa IKL:n jatkavan tästä lähtien omaa tietään, ja jälkimmäisessä kokoomus on pystyttämässä rajaa aitaan itsensä ja IKL:n välille (kuva 27 ja 28). Räisäsen piirroksissa näkyy kritiikkiä myös kokoomuksen suuntaan, sillä vuoden 1932 piirroksissa kokoomus on täysin IKL-henkisen oikeistosuuntauksen vietävissä, ja vuonna 1938 kokoomuksen suhtautuminen IKL:ään esitetään puolestaan hyvin ailahtelevaisena ja tempoilevana.

⁸⁶ Päivän piirto nro 3390, *Helsingin Sanomat* 26.11.1938; Päivän piirto nro 3398, *Helsingin Sanomat* 8.12.1938.

Päivän piirtoja 3250

Entisessä "yhdyneessä oikeistossa" näytetään alettavan vähitellen puolella ja toisella havaita, että "aika on tehnyt työtä", syövyttänyt varsinaisen oikeiston ja "mukulain" välille sellaisen aukon, että yhteistoiminta käy mahdolltomaksi. Tuon on sanonut kokoomukselle mahdollisimman selvästi "mukulain" pääsuunta, joka ilmoittaa kulkevänsä omaa tietään ja lahjoittavansa kokoomuksen "kansanrintamalle".

Päivän piirtoja 3333.

Rajankäynti oikealla näyttää saavan taas aktiivisempia muotoja. Kokoomuksen päämaja lähetti äskettäin puolueen maaseutulehdille artikkelin, missä todetaan, että ICL:n ohjelma on kumouksellinen, minkä vuoksi mitään "yhdyntä oikeisto" ei voi olla olemassa. — Maalaisliiton lehdet eivät kuitenkaan näe rajaa vielä tarpeeksi selvänä.

Kuva 27. *Helsingin Sanomat* 24.4.1938. Kuva 28. *Helsingin Sanomat* 17.9.1938. Kansalliskirjasto.

Maalaisliiton ja IKL:n välinen suhde näyttäytyy *Päivän piirroissa* yksioikoisempiana eikä se myöskään saa yhtä paljon huomiota kuin kokoomuksen ja IKL:n välinen suhde. Moni maalaisliittolainen kannatti lapuanliikettä, mutta järjestön tultua umpikujaan Maalaisliitto otti sitä seuranneesta IKL:stä selkeämmän pesäeron kuin kokoomus.⁸⁷ Vuoden 1932 piirroksissa ei juurikaan käsitellä Maalaisliiton ja kansanliikkeen välejä. Vuonna 1938 julkaistuissa piirroksissa hallitus-oppositioasetelma on puolestaan suhteisiin voimakkaimmin vaikuttanut tekijä, ja puolueet ovat piirroksissa pääasiassa aina toistensa vastustajia. Erityisesti maalaisliittolainen Kekkonen vastusti IKL:ää, ja hänen organisoimansa lakkautusyritys osoitti selkeästi puolueiden olevan eri puolilla.

IKL suhtautui poliittiseen vasemmistoon vihamielisesti, mikä heijastui luonnollisesti myös vasemmistopuolueiden ja IKL:n väleihin. *Päivän piirroissa* osapuolten välillä on jatkuvaa kiistelyä, toisen osapuolen mustamaalaamista ja keskinäistä kilpailua. Mielenpitemvaihtoa käydään kuitenkin osassa kuvissa myös maltillisesti ja korkeintaan toista kiusoitellen. Ideologista vastustajaa arvosteltiin kuitenkin aina tilaisuuden tullen, ja esimerkiksi SDP:llä on piirroksissa tapana esittää kritiikkinsä hyväntahtoisemmin, kun taas IKL on keskimäärin hyökkäävämpi. Erityisesti *Suomen Sosiaalidemokraatin* pakinoitsija Sasu Punanen kommentoi ahkerasti niin IKL:n kuin muidenkin puolueiden edesottamuksia.

⁸⁷ Uola 2006, 228–229.

Vuoden 1932 *Päivän piirroissa* vasemmiston ja IKL:n välejä hiertää erityisesti kiista suljetuista työväentaloista, joiden uudelleenavaamista etenkin Vihtori Kosola vastusti voimakkaasti.⁸⁸ Vuonna 1938 piirroksissa osapuolet ehdottavat puolin ja toisin vastustajan puolue toiminnan lakkauttamista. Sosiaalidemokraattinen *Kansanlehti* perustelee IKL:n lakkautusehdotusta fasisistisella kiihotustoiminnalla piirroksessa nro 3165, ja IKL:n kansanedustajat esittävät puolestaan SDP:n lakkautuksen perusteeksi puolueen ulkomaisia yhteyksiä piirroksessa nro 3195 (kuva 29 ja 30).

Päivän piirtoja 3165

Viime viikon lopulla leviteltiin Tampereella "jumalattomuusliikettä" ja nykyisiä hallitusta vastaan tähdättyjä "Tampereen Sinimustien" allekirjoittamia maanalaista lentolehtisiä, joiden johdosta sosialidemokraattinen *Kansan Lehti* kehoitti järjestysvaltaa panemaan fasisistimme lujille. — Nyt on kuitenkin fasisistimme pää-suunta selittänyt, että lehtiset ovatkin marxilaisten levittämiä, ja kehoittaa poliisia pitämään heitä tarkoin silmällä

Päivän piirtoja 3195

S. Sosialidemokraatti tietää IKL:n jättäneen eduskunta-aloitteen, mikä tarkoittaa sosialidemokraattisen puolueen lakkauttamista m.m. sillä syyllä, että se on kuuliaisuus-suhteissa sosialistiseen kansainväliseen internationaaleen. Lehti pitää tuollaista "rajattomana röyhkeytenä" ja todistaa, että itse IKL on laitton ja ulkolaisista suhteista riippuvainen puolue.

Kuva 29. *Helsingin Sanomat* 12.1.1938. Kuva 30. *Helsingin Sanomat* 16.2.1938. Kansalliskirjasto. *Suomen Sosiaalidemokraatin* syytökset IKL:n ulkolaisista yhteyksistä edellä mainitussa piirroksessa eivät olleet täysin tuulesta temmattuja. Tarkemmin SDP:n äänenkannattaja viittaa todennäköisesti IKL:n nuorisjärjestö Sinimustien sekaantumiseen Viron sisäpolitiikkaan ja virolaisten aatoverien vallankaappausyrityksen tukemiseen vuonna 1934. Merkittävin IKL:n kansainvälinen suuntaus oli kuitenkin Hitlerin kansallissosialismin ja Mussolinin fasisistisen korporatismiin ihailu sekä heihin samastuminen.⁸⁹

Päivän piirroissa fasismiin ihailu näkyy jo hahmojen mustissa puseroissa, mutta Räisäsen kuvastossa on myös piirroksia, jotka kuvaavat hyvin suoraan IKL:n edustajien Saksaan ja Italiaan kohdistuneita sympatioita. Erityisesti vuonna 1938 korostuu Hitlerin ihailu ja

⁸⁸ Pietiäinen 2023, 402.

⁸⁹ Uola 2006, 248–249; Uola 1982, 110.

piirroksissa nousee esille Tšekkoslovakian sudeettialueiden ja Itävallan liittäminen Saksaan. Maaliskuussa julkaistussa *Päivän piirrosta* Räisänen kuvaa ”kaikkien maitten fascistien” riemastunutta reaktiota Itävallan tapahtumiin (kuva 31). IKL:n äänenkannattaja *Varsinais-Suomi* ylistää Hitlerin saavutuksia ja maalailee jo Tšekkoslovakian sudeettialueiden kohtaloo *Heil*-huutojen saattelemana. Kuvatekstin perusteella Räisänen tuomitsee selkeästi Itävallan tapahtumat, mutta ennen kaikkea myös fasistien reaktion tähän epäoikeudenmukaiseen valloitusoperaatioon. Hahmot Räisänen on piirtänyt riehaantuneen ja suorastaan sekopäisen näköisiksi, mikä välittää heistä kuvaa epärationalisina ja tunteidensa vietävissä olevina yksinkertaisina hahmoina.

Päivän piirtoja 3218

Viime päivien tapaukset Itävallassa ovat jälleen paljastaneet merkillisen käsitteiden sekasotkun kaikkien maitten fascistisissa piireissä, joissa riemuitaan ”kansallisuuden” nimissä oikeudenkin kustannuksella suoritetuista voimatoimenpiteistä. — Merkillisintä tuollainen innostus on pienissä maissa, joiden olemassaoloa ja vapautta tuollaisella voimanoikeudella kaikkialla uhataan.

Kuva 31. *Helsingin Sanomat* 15.3.1938. Kansalliskirjasto.

Kritiikki piirroksessa kohdistuu erityisesti suomalaisiin fasisteihin. Kuvateksti huomauttaa, että Itävallan kaltainen tilanne voisi käydä myös muissa pienissä maissa, kuten Suomessa, ja ihmettelee siksi riemastunutta reaktiota. Teksti nostaa esille ristiriidan IKL:n keskeisimmän tavoitteen, isänmaan edun ajamisen, ja hullaantuneen reaktion välillä. Näiden kahden välinen ristiriita osoittaa, ettei IKL:n piirissä selvästikään ole täysin ymmärretty tapahtumien todellista merkitystä. Kuvateksti vihjaa, että IKL on fasismin ihailullaan ajanut itsensä

ideologiseen pussiin, jossa vallitsee ”käsitteiden sekasotku” ja jossa johtajaa seurataan, vaikka siitä saattaisi koitua haittaa myös omalle isänmaalle.

Mikko Uolan mukaan IKL:n kohdalla on useimmiten liioiteltu ulkomaisten esikuvien todellista merkitystä puolueelle. Ulkomaille suuntautuneet sympatiat nousivat vahvimmin esille liikkeen käytännön esiintymisessä eikä niinkään ideologiassa, ja siksi ulkomaiset sympatiat ovat kokonaisuudessa myös korostuneet.⁹⁰ Ulkomaiset verrokkipuolueet tekivät kuitenkin IKL:stä aikalaistensa silmissä uhkaavan, ja siksi on luontevaa, että kriittisesti puolueeseen suhtautunut Räisänen toi esille näitä kielteiseksi koettuja piirteitä lukijakunnalleen.

Oki Räisäsen kommentoivasta tyylistä huolimatta *Päivän piirroissa* nousee toistuvia tapoja kuvata IKL:n edustajia epäedullisessa valossa. Vallitsevan järjestelmän haastajia ei *Päivän piirroissa* katsota hyvällä, vaan visuaalisin keinoin ja piikittelevin sanankääntein heistä tuodaan esille negatiiviseksi koettuja piirteitä. Niin poliitikot kuin äänenkannattajatkin ovat monesti tunteidensa vietävissä ja näkemyksiltään ehdottoman jyrkkiä, eivätkä hahmojen ulkoiset piirteet ole imartelevimmasta päästä. IKL:n lisäksi *Päivän piirroissa* kohdistuu kritiikkiä kokoomukseen, joka oli taipuvainen ojentamaan kätensä muiden hylkimälle puolueelle. Räisänen teki näkyväksi myös IKL:n peittelemättömän Saksan kansallissosialistien ja Italian fasistien ihailun, ja sitä kautta vahvasti lukijoidensa ennakkoluuloja ja uhkakuvia puolueeseen liittyen.

⁹⁰ Uola 1982, 118.

5 Johtopäätökset – Poliitiikan räyhähenki, joka ajautui lopulta umpikujaan

Oki Räisänen maalaa *Päivän piirroissaan* Isänmaallisesta kansanliikkeestä kuvaa muista puolueista poikkeavana poliittisena toimijana, joka oli esiintymiseltään epäkunnioittava ja hyökkäävä sekä toiminnassaan taipuvainen hyödyntämään radikaaleja keinoja. Räisänen tarttuu piirroksissaan niihin piirteisiin, jotka herättivät epäluuloa ja vastustusta suomalaisten enemmistössä. *Helsingin Sanomissa* julkaistut piirrokset voimistivat lukijoille kriittistä kuvaa IKL:stä kuvaamalla toistuvasti puolueen kiivasta esiintymistyyliä ja moraalisesti epäilyttävää toimintaa. Samalla Räisänen kyseenalaistaa puolueen osaamisen ja kyvykkyyden toimia varteenotettavana poliittisena toimijana nostamalla esille puolueen kohtaamia vaikeuksia.

Visual history -tutkimussuuntauksen mukainen ajatus visuaalisten esitysten kyvystä muovata historiaa on tuonut oman näkökulmansa Räisäsen piirrosten tarkasteluun. Visuaalisina esityksinä *Päivän piirroilla* on ollut voima ylläpitää, toisintaa ja tuottaa IKL:stä kriittistä narratiivia *Helsingin Sanomien* lukijoille. Räisänen on piirroksillaan voinut esimerkiksi vahvistaa jo olemassa olevia ennakkoluuloja IKL:ää kohtaan tai muuttaa välinpitämättömiä asenteita torjuvammiksi. *Helsingin Sanomien* suuren levikin ansiosta *Päivän piirroilla* on ollut mahdollisuus vaikuttaa laajan yleisön mielipiteisiin ja herättää sekä yksilöllisiä että kollektiivisia reaktioita. Piirroksillaan Räisänen on muovannut lukijoiden asenteita, mielikuvia ja käsityksiä politiikasta.

Päivän piirroissa esiintyvät IKL:n hahmot Räisänen on piirtänyt epäedullisessa valossa ja osoittanut heidän toimintansa epäkohtia. Hahmot ovat niin eleiltään kuin puheenvuoroiltaankin jyrkkiä, kiihkeitä ja tunteidensa vietävissä. Hahmojen toiminnasta paistaa epäkunnioitus totuttuja käytäntöjä ja muita politiikan toimijoita kohtaan. Vastustajia pyritään esimerkiksi mustamaalaamaan tai heidän kimppuunsa hyökätään fyysisesti tai verbaalisesti. IKL:n edustajat vastustavat toistuvasti vallitsevaa järjestelmää ja he näyttäytyvät vastarannan kiiskinä parlamentarisessa järjestelmässä. IKL:stä muodostuu aatteeltaan ja toiminnaltaan lukijalle epäsovinnainen ja radikaali mielikuva, Kekkonen sanoi ”lain ja hyvien tapojen vastainen”. Samalla puolueen puheet ja toiminta näyttäytyvät ajoittain epäjohdonmukaisina ja sekavina.

Räisänen asettuu piirroksillaan osaksi politiikan enemmistöksi muodostunutta laillisuusrintamaa, joka halusi puolustaa kansanvaltaista yhteiskuntajärjestystä sitä

horjuttaneilta radikaaleilta liikkeiltä. Pilapiirroksissa kritiikki viestii, mitä kulloinkin on pidetty oikeana ja vääränä.⁹¹ *Päivän piirtojen* kautta Räisänen esittääkin oman näkemyksensä siitä, miten IKL:n kaltaisiin järjestelmänvastaisiin poliittisiin voimiin tulee suhtautua varauksella ja miten heidän toimintaansa ei pidä hyväksyä tai kaikkeen heidän sanomaansa uskoa.

Lehden viihteellisempänä sisältönä *Päivän piirtoja* sävytti vahvasti huumori, ja sitä kautta piirroksiin syntyi tietynlainen huoleton vire. Valtakunnan johtaville valtiomiehille ja vakavillekin tapahtumille lukija pystyi Räisäsen piirroksia katsellessa naurahtamaan. Piirroksissa ei oteta aatettaan ajavia ja keskenään kinastelevia poliitikkoja täysin tosissaan, vaan heihin suhtaudutaan jopa hieman alentavasti tai vähätellen. Sama suhtautuminen näkyy myös IKL:n poliitikkojen toimintaa kommentoidessa. Huumorin avulla *Päivän piirrot* ennen kaikkea kyseenalaistavat IKL:n toiminnan poliittisena vallankäyttäjänä ja osoittavat lukijoille toiminnan epäkohtia esimerkiksi siitä, miten puolueen poliitikkojen puheet ja teot eivät aina olleet yhteneväisiä. Piirrookset myös herättävät lukijaa pohtimaan IKL:n toiminnan moraalista hyväksyttävyyttä ja ylipäänsä sitä, mikä on politiikan kovassa pelissä sallittua.

Huumorin luoma huoleton vire herättää myös kysymyksen siitä, miten vahvasti Oki Räisänen koki IKL:n uhaksi demokratialle. Yleinen mielipide oli taipuvainen kokemaan liikkeen todelliseksi uhaksi, sillä se oli lapuanliikkeen perillinen, todellista vaikutusvaltaansa äänekkäämpi ja hyödynsi ulkoisessa esiintymisessään Saksasta ja Italiasta lainattuja ihanteita. *Päivän piirroissa* IKL:n hahmot näyttäytyvät kuitenkin jokseenkin sekavina riitapukareina eivätkä herätä lukijassaan muuta kuin huvittuneisuutta tai vahingoniloa. IKL:n vahva edustus piirroksissa osoittaa kuitenkin, että tarvetta kritiikille Räisäsen mielestä oli. Piirrosten keskimääräinen keveys juontuneekin enemmän pilakuvan tarpeesta viihdyttää lukijoita kuin Räisäsen huolettomasta suhtautumisesta puolueeseen.

Tutkimalla *Päivän piirtoja* vuosilta 1932 ja 1938 on voinut tarkastella myös vuosien välissä tapahtunutta muutosta. Vuonna 1932 lapuanliikkeen varjo oli piirroksissa hyvin vahva ja “lapualaisuus” oli toistuvasti esillä. Piirroksissa kuvatut tapahtumat käsittelevät paljolti IKL:n alkutaipaleeseen liittyviä tapahtumia, kuten järjestön johdon nimittämistä tai uuden äänenkannattajalehden perustamista. Vahvin kritiikki kohdistuu radikaaleihin toimintamuotoihin. Vuonna 1938 *Päivän piirroissa* painottuu puolestaan parlamentaarinen

⁹¹ Ylönen 2001a, 19.

toiminta, kiivas esiintyminen ja ulkomaiset esikuvat. Huomio piirroksissa kohdistuu erityisesti puolueen kohtaamiin vaikeuksiin, ja monet piirroksista suhtautuvat alentavasti tai vähätellen IKL:n toimintaan. Vuonna 1932 *Päivän piirroissa* on nähtävissä toimintaansa uudelleen käynnistävä radikaali kansanliike, ja vuonna 1938 piirrokset puolestaan osoittavat, miten liike on ajautunut umpikujaan ja eristyksiin muista puolueista. Vuoden 1938 piirrokset osoittavat, miten kansanliike ei onnistunut löytämään paikkaansa parlamentaarista järjestelmästä ja miten hiipuvat kannatusluvut sekä toimintaa rajoittava lainsäädäntö estivät kansanliikettä ajamasta omaa poliittista agendaansa.

Oki Räisäsen *Päivän piirrot* ovat runsas ja pitkälti koskematon aineisto, josta löytyisi ainesta monenlaiseen tutkimukseen. Laaja kokoelma, joka kommentoi tiiviisti päivänpolitiikkaa niin Suomessa kuin ulkomaillakin, tarjoaa monia mahdollisuuksia yhdistää erilaisia näkökulmia ja ajanjaksoja toisiinsa. Tarkemmin Räisäsen piirrosten kautta voisi tarkastella esimerkiksi sota-ajan tapahtumia Suomessa, Euroopan myrskyisiä 1930-luvun tapahtumia ja sitä, miten niitä ymmärrettiin Suomessa tai vertailla *Päivän piirtoja* poliittisten vastustajien sanomalehtien pilapiirroskuvastoon.

Lähteet

Arkistolähteet:

Kansalliskirjasto, Helsinki

Digitaaliset aineistot, lehdet, Helsingin Sanomat, 1932 ja 1938.

Median museo ja arkisto Merkki, Helsinki

Räisänen, Oki (piirustukset); Päivälehdien arkisto:

<http://yksa.fi/100320/154902178785400/> / Viitattu 17.3.2024

Tutkimuskirjallisuus:

Ekman-Salokangas, Ulla, Eeva-Liisa Aalto ja Raimo Salokangas. *Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*. Suomen lehdistön historia 5. Kuopio: Kustannuskiila Oy, 1988a.

Ekman-Salokangas, Ulla, Eeva-Liisa Aalto ja Raimo Salokangas. *Hakuteos Savonlinna-Övermarks Tidning. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*. Suomen lehdistön historia 7. Kuopio: Kustannuskiila Oy, 1988b.

Kinnunen, Erkki. *Savon historia V: Vastakohtien aika 1919–1944*. Kuopio: Savon säätiö, 2013. <<https://savonhistoria.fi/1919-1944/>>

Nygård, Toivo ja Raimo Salokangas. *Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*. Suomen lehdistön historia 2. Kuopio: Kustannuskiila Oy, 1987.

Paul, Gerhard. *Visual History (english version)*. Version: 1.0. *Docupedia-Zeitgeschichte*, 07.11.2011. <<http://dx.doi.org/10.14765/zzf.dok.2.792.v1>>

Pietiäinen, Jukka-Pekka. *Vihtori Kosola: Mies ja Myytti*. Helsinki: Minerva kustannus, 2023.

Rastas, Jukka. ”Kaksi kuningasta: Urho Kekkonen Kari Suomalaisen pilapiirroksissa”. *Lähikuva*, 2/2016, 73–91. <<https://doi.org/10.23994/lk.58880>>

Ridanpää, Janne. *Savolainen rustaaja, päivän piirtäjä – Oki Räisänen 1886–1950*. Julkaisematon käsikirjoitus, 2023.

Ridanpää, Janne. ”Vakava kasvoinen veijari – Oki Räisänen 1886–1950” *Politiikkaa ja Päivän piirtoja* -näyttelyjulkaisu, Median museo ja arkisto Merkki, 2024.

Silvennoinen, Oula, Marko Tikka ja Aapo Roselius. *Suomalaiset fasistit: mustan sarastuksen airuet*. Helsinki: WSOY, 2016.

- Sulamaa, Kaarle: ”Päivänsalo, Bror Hannes (1875–1933)”. *Kansallisbiografia*. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997–.
<<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003069>>
- Uola, Mikko. ”Parlamentaarisen demokratian haastajat 1920- ja 1930-luvuilla”. *Kansanvalta koetuksella. Suomen eduskunta 100 vuotta*, toim. Juhani Mylly, Ville Pernaa, Mari K. Niemi ja Laura Heino. Helsinki: Edita Prima Oy, 2006, 150–264.
- Uola, Mikko. *Sinimusta veljeskunta: Isänmaallinen kansanliike 1932–1944*. Helsinki: Otava, 1982.
- Vares, Vesa. ”Sisäisen yhteentörmäyksen vuodet 1932–1934”. *Suomalaiskansallinen Kokoomus. Kansallisen kokoomuspuolueen historia 1929–1944*, toim. Vesa Vares ja Ari Uino. Helsinki: Edita Prima Oy, 2007, 96–202.
- Vuori, Jaana. ”Laadullinen sisällönanalyysi”. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto, 2021.
<<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/>>
- Ylönen, Marja. *Pilahistoria: Suomi poliittisissa pilapiirroksissa 1800-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: SKS, 2001a.
- Ylönen, Marja. *Suomalainen haarukassa: Mitä pilapiirros kertoo Suomen historiasta? Tieteessä tapahtuu*, 19(8), 2001b. Noudettu osoitteesta
<<https://journal.fi/tt/article/view/58119>>.

Muut lähteet:

Valtioneuvosto, 2024. <<https://valtioneuvosto.fi>>